

DIPLOMOVÁ PRÁCE

KONCEPCE ZAHRANIČNĚ POLITICKÉHO ZPRAVODAJSTVÍ HLAVNÍCH ČESKÝCH
DENÍKŮ V LETECH 1918 - - 1920

Jméno: MILAN ŠMÍD

Vedoucí práce: PhDr. Vladimír KALINA

Prohláším, že jsem diplomovou práci vypracoval
samostatně a použil jsem uvedené zdroje.

Milan Šmíd

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů.

Milan Jmíd

Úvodem

Je s podivem, že zpravodajství ze zahraničí, ačkoliv je nezbytnou a podstatnou součástí obsahu novin a dalších hromadných sdělovacích prostředků, bylo věnováno tak málo pozornosti v teorii naší publicistiky. Je pravda, že publicistika zabývající se zahraniční tematikou podléhá stejným zákonům a žánrovému rozdělení jako například publicistika vnitropolitická, kulturní nebo ekonomická, a že její problémy jsou implicitně obsaženy v jakékoli teorii publicistiky. Ale je také pravda, že jiným tematickým okruhům publicistiky /kulturní, vnitropolitická/ se dostalo a dostává mnohem větší pozornosti teoretiků a historiků nežli publicistice zahraniční.

Tento nezáměr či opomíjení se projevuje v naprostém nedostatku jakékoli literatury věnované zahraničnímu zpravodajství. Při studiu jsem se setkal s tím, že o tuto oblast projevují někdy větší zájem odborníci z teorie mezinárodních vztahů nežli samotní publicisté.

Literatura z pera novinářských teoretiků, která u nás existuje - většinou západní proveniencí - se zabývá spíše praxeologicky zaměřenými návody, nežli koncepčními otázkami.

Tato práce je pokusem o rozbor zahraniční publicistiky a formě zahraničního zpravodajství v českém tisku v letech 1918-1920. Je to nejen období vzniku a formování základů nového československého státu, ale také začátek jedné z etap vývoje českého a slovenského novinářství.

Mnohé, co se v tomto období kvasu ustálilo, mělo mít i pro budoucnost svůj význam, neboť aniž si to uvědomujeme, mnohé co nás ještě dnes obklopuje, je výsledkem a pokračováním tradic, vzniklých před desítkami let.

Český tisk v roce 1918 přestal být pouze mluvčím národa, ale stal se nyní součástí nového státu, jehož zájmům měl sloužit. Na tom nic nemění skutečnost, že noviny v této době většinou místo státních, celospolečenských zájmů pohříchu prosazovaly především zájmy stranické. Přesto tisk nové, samostatné republiky zde byl a měl před sebou možnosti vytváření společenského vědomí státu i jeho občanů. O tom, jak tyto možnosti využil nebo zmařil, budou hovořit následující kapitoly.

Tato práci si neklade za cíl pouhé historiografické konstatování statu quo na úseku zahraničního zpravodajství práce do podrobnosti rozvinout. Někde tedy sdělíme pouze v českém tisku let 1918-1920. Naopak, chce položit zjištěná fakta do souvislostí se zásadami tehdejší československé zahraniční i vnitřní politiky. Chce také oživit atmosféru, v jaké informace ze zahraničí působily na čtenáře zpravodajství o těšínském konfliktu, zpravodajství o Mačarské republice rad, dr. Kramář a jeho ruské politice, polské republiky Národních listů a Právník Lidu atd. atd.

Vzhledem k těmto cílům se předmět zkoumání neomezí pouze na zpravodajství ze zahraničí v úzce vymezeném smyslu, ale na celý komplex informace ze zahraničí, zahrnuje v to nejen agenturní zpravodajství, ale také komentáře, reportáže, cestopisné črty, vzpomínkové články atd.

Zpravodajstvím ze zahraničí rozumím veškeré zprávy o událostech a situaci mimo hranice nově vzniklého československa, což je už jen jakousi institucionální dohra druhá

slovenského státu. Československo však až do 10.9.1919, kdy byla podepsána mírová smlouva s Rakouskem, nemělo ještě pevně právně stanovené hranice. Navíc zde ještě přežívala stará spojení s rakouským mocnářstvím. Tak dochází k tomu, že například mnoho zpráv z Vídně - tedy ze zahraničí - má vnitropolitický charakter.

V prvních měsících existence nového státu došlo také k ozbrojeným konfliktům se sousedními státy - s Polskem a Maďarskem. Tyto konflikty se odehrály uvnitř hranic republiky, ale protože při zpravodajství o těchto událostech byl často deklarován postoj k jiným státům a jiným národům, zahrnují je do předmětu práce.

Je zřejmé, že rozsah tématu - i při své časové vymezenosti - je natolik široký, že jej nelze na ploše diplomové práce do podrobností rozvinout. Někde tedy zůstane pouze u konstatování obecných tendencí, bez odbočování ke konkrétním článkům, polemikám, aférám, které samy o sobě by mohly být tématem jednotlivých studií. Jenom namátkou jmenuji: zpravodajství o těšínském konfliktu, zpravodajství o Maďarské republice rad, dr. Kramář a jeho ruská politika, polemiky Národních listů s Právem lidu atd. atd.

Časové vymezení práce se snad neshoduje s obecně užívanou periodizací českých a slovenských dějin, která vyznačuje přechodné období po vzniku republiky až do roku 1921. Končím rokem 1920, neboť tady v prosinci došlo k rozhodujícímu střetnutí o budoucí charakter naší republiky. Rok 1921 a vznik KSČ je už jen jakousi institucionální dohrou druhé

poloviny roku dvacátého. Již v roce 1920 vzniká Rudé právo, list sociálnědemokratické levice, pozdější komunistické strany, a tím je v podstatě pro další léta také dokončeno rozdělení hlavních politických tendencí na úseku stranického tisku. Zdůrazňuji stranického, politicky zaměřeného tisku. Protože, jak známo, vývoj tisku a novin jako takových se nezastavil a v pozdějších letech je formován příchodem a rozmachem komerčního, bulvárního tisku.

Po roce 1918, s příchodem relativně větší tiskové svobody, vznikly v českých zemích desítky nových novin a časopisů, které však většinou měly krátký život a pouze některé - Tribuna, Národní osvobození - i později, ve dvacátých letech si udržely své pevné místo u čtenářské obce.

Největší význam a vliv si v této době udržovaly deníky, které zde existovaly už dříve. Bylo to většinou deníky hlavních politických stran. Na tyto deníky - Národní listy, Právo lidu, České slovo, Venkov - a dále na velké deníky bez politické příslušnosti - Národní politika, Lidové noviny - je zaměřena pozornost této práce. Troufám si říci, že vzhledem ke svému vlivu a významu podají dostatečnou charakteristiku tehdejší situace v oblasti českého tisku.

Práce opomíjí hlavní německé tištěné deníky Prager Tagblatt a Bohemii nejen proto, že se vymykají tématu práce, omezenému na český tisk, ale také vzhledem k tomu, že jejich vliv byl omezen na německou menšinu, která v československém státě - založeném na národnostním principu - neměla hrát vůdčí úlohu.

Zahraniční politika ČSR v letech 1918-1920

"Státy se udržují velmi dlouho silami, které je pomáhaly budovat. Na to nesmíme zapomínati ani my. Nikdy nesmíme spustiti tudíž z očí okolnosti, za jakých se budoval náš stát za války a bezprostředně po válce. Skutečná situace národa neukazuje se v plné jasnosti v dobách normálních, nýbrž v dobách vážných krizí. Pak se přihlásí každý bezpodmínečně i se svou sympatií a láskou, i se svým účtem a nenávistí. A je neúprosný..."^{x/}

Tato bezmála patetická a prorocká slova dr. Beneše, kterými rozvedl známou Metternichovu tézi, měla se bohužel splnit o několik let později v Mnichově 1938. Síly, které pomáhaly budovat Československo, tento stát neochránily...

Vraťme se však k roku 1918. Jak tehdejší oficiální představitelé hlásali, československý stát vznikl činností "domácí a zahraniční akce". Ještě dlouho po převratu 1918 se diskutovalo o tom, která z těchto dvou akcí měla větší význam. Diskutující obvykle docházeli k výsledkům, které byly závislé na jejich přímé angažovanosti v té či oné "akci".

I historici se shodují v tom, že vznik Československa byl šťastnou syntézou domácího národního emancipačního úsilí, které má své kořeny v národním obrození, a mezinárodního vývoje ve střední Evropě, kde na troskách starých impérií vznikaly nové státy.

^{x/} Dr. Eduard Beneš, Světová válka a naše revoluce, Praha 1935, I. díl, str. 537.

Na základě historických faktů nelze popřít, že při bourání starého Rakouska-Uherska, zvláště v roce 1918, měl významnější úlohu onen zahraniční, mezinárodní proud, směřující k novému státu. Vnitřní vývoj a situace vytvořily pro českou a slovenskou emancipaci vhodné podmínky. Ty však mohly, ale nemusely vyústit v nový stát. To, že v letech 1918 a 1919 se na mapě Evropy objevil stát Československo, bylo z velké části zásluhou činnosti československého zahraničního odboje, vedeného T.G.Masarykem, E. Benešem a M.Štefánikem.

Dohodové velmoci neměly zpočátku v úmyslu rozbít rakouské mocnářství. Ale v průběhu roku 1918, když zjistily, že se jim nepodařilo separovat Rakousko-Uhersko od Německa, zaujaly proti němu mnohem radikálnější postoj. Tento vývoj byl v souladu s programem československého zahraničního odboje a možno říci, že někdy byl i naším odbojem ovlivňován.

Spojenci, kteří byli získáni během války naším zahraničním odbojem pro československou myšlenku, měli se stát i garanty budoucího československého státu. Vzhledem k nim a s ohledem na jejich zájmy byla vedena v prvních poválečných měsících zahraniční politika ČSR.

První z dohodových států - Rusko - svým revolučním vřením pro československý stát vypadlo ze hry. Nikoliv revolucí únorovou, kterou Masaryk i Beneš vcelku uvítali, ale revolucí říjnovou, bolševickou, která byla naprosto v rozporu s cíly české národní buržoasie.

Spojené státy, účastník světové války až od roku 1917,

měly pro československý odboj jednak cenu materiální - odtud přicházely peníze českých a slovenských emigrantů - a dále cenu morální, politickou. Konec konců byl to americký president Wilson, který prosazoval pro poválečnou Evropu princip národnostního sebeurčení, a který diktoval Rakousku kapitulaci podmínky. Tyto prvky sehrály svoji významnou úlohu ve válce, ale pro mírové Československo už neměly takový význam, neboť vzdálenost mezi Spojenými státy a Evropou - tím i Československem - byla v tehdejší době, která neznala globální politiku v dnešním smyslu, přece jenom veliká.

Pro Velkou Británii, majitelku největšího světového koloniálního panství byla Evropa stále ještě "zámořím". Její tradiční evropská politika měla zájem na tom, aby na kontinentě byla zachována rovnováha. To znamenalo: soupeřící celky v Evropě se měly navzájem udržovat v šachu a ponechat tak klid Británii pro koloniální dobrodružství. Pro některé britské představitele rozbití Rakouska-Uherska znamenalo tzv. "balkanizaci" střední Evropy, porušení rovnováhy, neklid a věčné spory. I když zde byli politici a novináři /Steed, Seton-Watson/, kteří myšlenku československé samostatnosti přijali za vlastní, mezi oficiálními kruhy nenacházeli čeští odbojáři zpočátku příliš sympatií. Později i oficiální kruhy Velké Británie projevovaly vůči Československu spíše zdrženlivější stanoviska.

Nejmocnějším, nejvlivnějším a pro poválečná léta nejdůležitějším spojencem Československa se stala Francie,

neboť zájmy Francie mířily především na evropský kontinent. Francie nesla největší tíhu války s Německem a Francie měla také zájem, aby v týlu jejího největšího soupeře - Německa - vyrostl nový spojenecký stát. Také na mírové konferenci v Paříži 1919, kde se tvořila konečná podoba poválečné Evropy, měla Francie největší vliv.

Československo mělo pro Dohodu - a především pro Francii - nejen význam vojensko-strategický, ale i politický. Poválečná střední Evropa se zmítala v sociálních nepokojích a revolucích. Vídeňské bouře, hnutí Spartakovců v Německu, Maďarská republika rad - to všechno společně s ohlasem na Velkou říjnovou socialistickou revoluci tvořilo bouřlivé pozadí vývoje ve střední Evropě. A nyní, v samém středu Evropy existoval stát, který nabízel záruku stability, který dával přednost cestě sociálních reforem a evoluce před revolucí.

To všechno dohodové státy uměly ocenit. Dalším trumfem, který drželi českoslovenští představitelé ve vztahu k vítězným velmocím, byly československé legie v Rusku, ovládající sibiřskou magistrálu. Není proto divu, že pro Československo dopadl výsledek pařížské mírové konference tak příznivě. Až na jihoslovanský koridor byly všechny jeho požadavky splněny.

Československý stát tedy mohl při svém vzniku v mnohém děkovat příznivé konstelaci sil na mezinárodním poli, a s vývojem mezinárodní situace měl být i nadále přímo či nepřímo spojen jeho osud.

Křivdili bychom zahraniční politice našeho mladého státu, kdybychom o ní tvrdili, že byla špatná, nerozumná nebo nekvalifikovaná. Opak se blížil pravdě. Měl však jeden rys, který nelze přehlédnout: vykonávala a prosazovala ji pouze úzká elita buržoasních politiků, vychovaných zahraničními zkušenostmi odboje za první světové války. Byla to politika prosazovaná nejen bez aktivní podpory širokých vrstev doma, ale také bez aktivní spolupráce předních domácích politiků.

Spíše nežli o vědomé odmítání šlo o neznalost skutečné situace v mezinárodních vztazích a o postavení Československa na mezinárodním poli. A hovoříme-li o nedostatku aktivní podpory, nelze to vykládat tak, že neexistovala žádná podpora Benešovy zahraniční politiky. Naopak, ta zde byla až téměř s nekritickou vírou v její možnosti. Jakýkoliv problém byl doma v prvních měsících vyřešen odkazem: Beneš to v Paříži zařídí. A Beneš zařizoval. Proto měl souhlas a podporu. /Běda však, když československé požadavky nebyly na sto procent splněny, jako např. v těšínské otázce, pak se doma a v českých novinách zdvihl poprask a nářek nad nespravedlivostí světa./

Existují desítky důkazů o tom, jaká panovala v českých domácích kruzích neznalost skutečné mezinárodní poválečné situace. Jako vrcholný příklad může sloužit obecně slovenská koncepce zahraniční politiky dr.Kramáře. Opojena a zahlcena svým nacionalismem nechápala většina lidí doma internacionální, mezinárodní souvislosti vzniku českosloven-

ského státu. V obecném povědomí vládla představa, že vytvoření Československa bylo dílem přirozené Spravedlnosti a trestem velmocí za hříchy rakouského mocnářství. Česká národní ideologie, naplněná tolika mýty, si vytvářela další a nové mýty o presidentu Osvoboditeli a o samozřejmosti československé státní existence.

Pro tuto dobu je vcelku charakteristický fakt, že první debata o zahraniční politice v parlamentě se uskutečnila až v říjnu 1919 po příjezdu Beneše z Paříže. A ještě v roce 1921 prohlašoval na půdě parlamentu jeden poslanec: "Vidíme na zahraniční politice našeho parlamentu, jak je nejednotná, bezradná a vlastně žádná, a kdyby dva lidé na Hradě nekonali práci, kterou jinde dělá parlament s vládou a vláda s občanstvem, žili bychom dnes netoliko v chaosu, ale troufám si říci, že bychom sotva ještě anebo vůbec měli republiku."

Hovoříme-li o zahraniční politice v tomto širším celostátním smyslu, pak je nutno konstatovat, že v prvních poválečných letech byla československá zahraniční politika ještě v plenkách. Mezinárodní izolace, ve které národ dlouho vyrůstal, se musela zákonitě projevit.

Tím se opět vracíme k onomu vnitřnímu, domácímu proudu, který pomáhal vytvořit československý stát, a který měl být neméně důležitý pro jeho trvání. Dr. Beneš v době, kdy už se na Západě rýsovalo německé fašistické nebezpečí, napsal: "I silný, vítězný odpůrce, zejména dnes - v době demokracie - je nucen respektovat prostě, zákonem politické síly a váhy,

silný, pevný, charakterní národ. Je ovšem první podmínkou této politiky, více nežli každé jiné, aby byla reálná, věcná, nefantastická. Přímočará zásadovost v politice, opřená jen o fantastičnost a romantism, vede a musí vésti přímo ke katastrofě."^{x/}

Silný, pevný, charakterní národ vedený věcnou a nefantastickou politikou - to jsou slova se kterými je možno jenom souhlasit. Ale jak vypadala skutečnost? Do jaké míry se v československé politice používalo faktů, pravdivé argumentace a do jaké míry se operovalo demagogií, lacinými schematy a nacionalistickými hesly?

K obrazu pevného, charakterního národa patří nezbytně i vědomí svého vlastního reálného postavení ve světě. Toto poznání je podmíněno znalostí tohoto světa, znalostí situace nejen uvnitř, ale i za hranicemi státu.

V této souvislosti by se zdálo být logické, že stát, jehož zrod tak silně ovlivnil mezinárodní vývoj, jej nespustí ani v budoucnu se zřetele a bude mu i nadále věnovat prvořadou pozornost. Zdálo by se být také přirozené, že tento stát se bude snažit svým občanům po létech izolace od světa ukázat co nejvíce reálnou situaci za hranicemi státu, seznámí je s hlavními vývojovými trendy na poli sociálním, hospodářském, kulturním, vědeckém atd.

A plnila v prvních poválečných letech česká žurnalistika v oblasti informace ze zahraničí uspokojivě tento úkol?

^{x/}-----
Dr.E.Beneš, Světová válka a naše revoluce, Praha 1935
I. díl, str.535

Zpravodajství ze zahraničí a hromadné sdělovací
prostředky

Dříve než začneme s konkrétní analýzou zahraničního zpravodajství v českém tisku let 1918-1920, odbočíme a pokusíme se nastínit v hlavních rysech, jakou funkci by měl plnit celý komplex informace ze zahraničí v hromadně sdělovacích prostředcích.

Vývoj výrobních sil ve 20. století - v to zahrnuje i bouřlivý rozvoj komunikací všeho druhu - způsobil, že dějiny se přestávají odehrávat na izolované národnostní, případně státní základně a čím dále více se stávají dějinami světovými. Tento vývoj filosoficky anticipoval už Karel Marx, když hovořil o materiálních předpokladech nastolení komunismu.^{x/}

Jeho výroky o tom, že "osvobození jednotlivého individua se uskuteční tou měrou, nakolik se dějiny úplně změní v dějiny světové" nebo že "místo lokálních individuí vznikají světodějné individua, empiricky universální individua" jsou sice jen filosofickými tézemi, ale dnes už každodenně prakticky cítíme, že svět kolem nás se stává komplexní jednotkou, že se rozvojem komunikací zmenšuje, že jevy na jedné straně naší planety mohou ovlivnit zcela vzdálené oblasti.

Nejde jen o to, že podmořské kabely a komunikační dru-

^{x/} Karel Marx, Sebrané spisy, Praha, díl 3., str.48-50

Žice dnes umožňují spojit se a získat informace z nejrůznějších, od sebe vzdálených míst, ale také o to, že interkontinentální balistické střely dokáží zasáhnout jakékoliv místo na zeměkouli. Vzájemná závislost jevů a událostí na sobě, ať se odehrávají kdekoli, se prohlubuje, vzrůstá tudíž i potřeba všeobecné informovanosti, která nezahrnuje v sobě jenom informace vědecké, technické, hospodářské, ale také politické. V době, kdy nejen informace, ale i člověk, zboží nebo zbraně mohou překonávat velké vzdálenosti, nemůže být už jednotlivci lhostejné, co se odehrává kdesi mimo hranice jeho státu.

Dnes neexistuje bohužel přesně vypracovaný teoretický model, který by určoval, jak má vypadat zpravodajství ze zahraničí v hromadných sdělovacích prostředcích. Tato oblast se formovala ve svém vývoji živelně a byla podmíněna jednak technickými možnostmi komunikace se světem a rozvojem tiskových agentur a jednak informační politikou společenských i státních organizací toho kterého státu.

Při pokusech vymezit a určit úlohu zpravodajství ze zahraničí v hromadných sdělovacích prostředcích se většina teoretiků shodne na definici, která říká, že zpravodajství ze zahraničí by mělo podat čtenáři nebo posluchači ucelený obraz světa, který jej obklopuje. ^{x/}

^{x/}-----
Viz také Vl.Klimeš: Několik poznámek k problémům zpravodajství ze zahraničí, Novinářský sborník, Praha 1958, roč.III., str.26, kde se říká: "...právě informace, které přinášejí noviny a časopisy, jakož i rozhlasové a televizní zpravodajství do velké míry umožňují mimořádně širokému okruhu lidí utvářet si obraz života a světa..."

Tato definice, byť obecně pravdivá, pro svoji abstraktnost nemá větší praktický význam, protože blíže neříká o jaký obraz a jakého světa jde. Bylo by pošetilé tvrdit, že v současné době informační exploze lze dosáhnout toho, aby jedinec v sobě vytvářel celkový obraz dění na této planetě. Nedaří se to někdy ani kolektivům odborníků soustředěných ve vládních institucích. To ovšem neznamena, že by veřejnost neměla být pravdivě informovaná o hlavních světových událostech, které jsou pro ni aktuální a podstatné.

To jsou ovšem hodnoty nikoliv absolutní, ale relativní závislé na okolnostech a odlišných podmínkách. Podstatná a aktuální zahraniční informace pro občana Československa nemusí být stejně podstatnou a aktuální pro občany Spojených států nebo Libanonu.

O tom, co je podstatné či nepodstatné, mohou být vedeny dlouhé spory a s tímto dilematem se dnes a denně setkávají zahraniční redaktoři nad stohy dálnopisů v denících, rozhlase či televizi. Zjednodušeně se dá říci, že podstatné ze zahraničních informací jsou ty, které podávají zprávu o hlavních světových událostech - tedy událostech, které jsou důležité pro celou světovou veřejnost - a dále ty, které informují o událostech a faktech, jež mají bezprostřední vztah ke vlastnímu státu - to jest informace ze spojeneckých, sousedních zemí, důležitých obchodních partnerů atd.

Světová realita je dnes natolik složitá, že je nemožné, aby se čtenář podrobně orientoval například ve vnitro-

afrických problémech nebo problémech jednotlivých rozvo-
vých zemí. Měl by však vědět, že tyto státy zde existují a
jaké mají politické cíle. Nelze chtít od čtenáře, aby četl
úvahy o vnitřních problémech západoevropské integrace a
o vztazích mezi jednotlivými státy EHS. Je však pro něj
podstatné, aby věděl jednak o existenci EHS a jednak o mož-
nostech, jakými může ovlivnit celoevropský vývoj.

Naproti tomu je dnes třeba, aby československý čtenář
byl ještě více informován o otázkách spolupráce států so-
cialistického společenství, protože Československo je jeho
součástí a tyto vztahy mohou bezprostředně ovlivnit česko-
slovenskou vnitřní politiku. Ze stejného důvodu by měl být
čtenář informován o základních změnách v celkovém ovzduší
mezinárodních vztahů, aby například věděl, zda vývoj spěje
ke konfrontaci nebo k mírové spolupráci.

Zjednodušeně shrnuto: Zpravodajství ze zahraničí by
mělo integrovat jednotlivce i společenské skupiny do celo-
světové reality, mělo by jim ukázat, jaké místo a postave-
ní v mozaice celosvětového dění má. Z tohoto důvodu by mě-
ly mít přednost informace o událostech a vývojových tren-
dech, které mohou v současnosti nebo v budoucnu bezprostřed-
ně ovlivnit život těch, kterým je informace určena.

Někdo může namítnout, že to jsou nároky přehnané, a že
jde o neuskutečnitelný ideální model. Čtenář totiž často
sám neprojevuje dostatečnou aktivitu a zájem, aby podobné
informace přijal. Bohužel je pravda, že dnešní průměrný
čtenář neprojevuje o zahraniční informace patřičný zájem.

/Bulvární, masový tisk na Západě s tím už počítá; informace ze zahraničí, pokud nemá senzační obsah, je stavěna až na okraj zpráv./ To však nezabavuje novináře a redaktora povinnosti učinit všechno, aby čtenáře upoutal a vzbudil u něho o politickou informaci ze zahraničí zájem.

V této souvislosti vystupují do popředí i koncepční otázky a otázky skladby zahraničních zpráv. Je známo, že čtenáři nejprve prohlížejí noviny globálně. Všimají si titulků a místa, které se v listě jednotlivým událostem věnuje, a často podle toho soudí, co se ve světě právě děje zajímavého nebo nového.

Z tohoto hlediska hrají otázky redakční a grafické úpravy ve zpravodajství ze zahraničí důležitou politickou roli. Úprava jednotlivých zpráv je často jediným zdrojem obecného povědomí širokých čtenářských vrstev o událostech ve světě. A nezbyvá než doufat, že laxní čtenář nakonec podlehne zvědavosti a přečte si podrobně o událostech, o kterých četl celý týden jenom v titulcích.

Charakter zahraničních informací i celkový způsob jejich získávání je příčinou značné závislosti zahraničního zpravodajství v hromadných sdělovacích prostředcích na zpravodajských agenturách. Pouze největší a finančně silné listy si mohou dovolit tak nákladnou investici a vyslat do zahraničí své stálé zpravodaje. I přes jejich existenci však hlavním dodavatelem aktuálních zpráv zůstávají agentury. Agentury nejvýznamněji ovlivňují náplň zahraničních rubrik hromadných sdělovacích prostředků.

Protože jsou agentury tak důležitým a poměrně snadno ovladatelným článkem v informačním toku zpráv ze zahraničí, staly se většinou součástí státního mocenského aparátu jednotlivých zemí. Udržují-li si někde agentury určitou formální nezávislost na státních institucích, pak jde víceméně vždy o formalitu, protože pokud tyto agentury přímo státním zájmům neslouží, zůstávají vždy vzhledem ke státu přinejmenším loajální.

Prostřednictvím agentur, a zvláště při jejich monopolním postavení, dochází často k manipulaci s informacemi ze zahraničí pro vnitřní, domácí potřebu. Některým událostem se věnuje více prostoru, jiné se potlačí, některé se vůbec zamlčí, fakta se nejrůznějším způsobem komentují.

Tato praxe je svým způsobem pochopitelná. Při množství zpráv docházejících do agentury z nejrůznějších zdrojů vždy dochází k určitému výběru a tato selekce je přirozeně ovlivňována domácími kritérii. Dále je nutno si uvědomit, že každý stát vždy prosazuje především své státní zájmy. Tak například stát se socialistickým společenským zřízením bude mít zájem především o události v socialistických zemích a o levicová hnutí v zahraničí. Stát s kapitalistickým zřízením bude ukazovat svým občanům především kladné stránky kapitalismu nejen doma, ale i v zahraničí.

Stejně jako zahraniční politika je pod přímým vlivem vnitropolitických zájmů, stejně tak zahraniční zpravodajství a jeho celková skladba je často ovlivňováno domácími potřebami a zájmy vnitřní politiky. Manipulace se zprávami

a ovlivňování veřejného mínění v zahraničních otázkách má však svoje meze a skrývá v sobě jedno vážné nebezpečí.

Tato víceméně koncepční práce s informacemi nesmí přerůst ve zkreslování a falšování skutečnosti. Na světovou objektivní realitu lze nahlížet z různých hledisek, je možno si z ní vybírat různé aspekty, které z těchto hledisek pokládám za důležité a rozhodující. Objektivní realitu však nelze falšovat. Zpřetrhá-li se onen vztah, který pojí obraz reality s realitou samotnou, kdy informace se přizpůsobuje přáním a ne skutečnosti, může tato manipulace a rozšiřování falešného vědomí mít přímo opačný účinek.

Propaganda se pak zvrací a stává se "antipropagandou". Přesvědčí-li se čtenář o tom, že se ho informace snaží oklamat, pozná-li nepravdivost obrazu, který se mu v hromadných sdělovacích prostředcích předkládá, apriorně přestává věřit podávaným informacím a zavrhuje i některá pravdivá fakta, jež informace obsahuje.

A co hůře, vytváří si vlastní soukromou představu, která bývá rovněž nekritická a často naprosto opačná, než jaký byl původní propagandistický záměr. To platí jak pro informace domácí, tak i zahraniční. V zahraniční oblasti se však tato "antipropaganda" může stát mnohem nebezpečnější, protože obvykle čtenáři chybí onen styk s realitou, který by korigoval jeho vlastní názory.

Vraťme se však od obecných úvah, které můžeme pokládat za platné ve vývoji novinářství posledních padesáti let, k určené době let 1918-1920 v českém tisku.

Zpravodajství ze zahraničí v českém tisku mělo příchodem státní samostatnosti dostat novou funkci. V podstatě až do této doby platily pro něj normy, které formuloval Karel Havlíček Borovský v prvním čísle Pražských novin ročníku 1846:^{x/}

"Dobře zřízené noviny mají každého jednotlivce zpravit a poučiti o všem, co se na jiných místech znamenitého přihodilo, aby tak udrženo bylo spojení jakési mezi rozličnými zeměmi a mezi jednotlivci každé země, jimž na stavu země vůbec a na pokroku něco záleží ... Články poučné, pak zahraniční zprávy z jiných zemí a události hlavního města podávati, celým novinám jistý směr a tendenci způsobiti a udržeti, má a může být ovšem úkol redaktorův ... Dopisovatel každý má být věrným ohlasem svého města neb své krajiny, všeho důležitého pilně si všímáje, má o tom ostatním dílům vlasti potřebné zprávy podávati ..."

Z citátu jasně vyplývá, že zpravodajství ze zahraničí mělo sloužit tomu, aby se český národ dozvěděl ze zahraničí všechno, co by pak mohlo posloužit jeho vlastnímu rozvoji a pokroku. V této době měla zahraniční informace jedinou funkci: být zdrojem poučení. Domácí vztah k zahraničním zprávám byl pouze receptivní, pasivní. Zde byl český národ chtivý poučení a tam existoval svět nediferencovaný, určený jenom k tomu, aby poskytoval vzory a podněty obecného pokroku.

^{x/}-----
To jest ročníku, kdy KHB převzal vedení Pražských novin a vytvořil z nich první české noviny na evropské úrovni.
/Pozn.M.Š./

V roce 1918 však vzniká poněkud odlišná situace. Rozvoj komunikací sblížil už téměř celou Evropu. Svět se pro českou veřejnost diferencoval, první světová válka ukázala na vzájemnou souvislost a závislost evropských dějin. Československo jako nový stát se zařadilo do rodiny evropských zemí a mělo v ní hrát svoji vlastní úlohu. Dosavadní jednoznačná příslušnost k Rakousku-Uhersku se přeměnila ve složité svazky k vítězným dohodovým velmocím i k nově vytvořeným státům zreorganizované střední a východní Evropy.

Od pasivního přejímání zahraničních informací se mělo přejít k aktivnímu, diferencovanému přístupu k evropským i světovým realitám. Zahraniční informace měla formovat postoj veřejného mínění k jednotlivým státům, stala se politickou záležitostí. Tak jak se stává vztah k informacím ze zahraničí v mezích možností aktivnější, dochází k hodnocení podle nových, československých kritérií a stanovisek.

V prvních poválečných letech poznamenaných živelností a hledáním koncepcí, se tímto kritériem stal český nacionalismus, který byl podivuhodnou směsicí vlasteneckých emocí, historických reminiscencí, sebechvály, egocentrismu a obav před nepokoji a revolucemi. Stal se jím přesto, že byl některými svými aspekty v rozporu s oficiální zahraniční politikou, jak ji prováděl v této době Beneš s Masarykem.

Situační přehled let 1918-1920

Atmosféra prvních poválečných let byla nabitá politickými událostmi a poznamenána politickou angažovaností širokých vrstev. Konec války sledovali lidé s velkou pozorností a nemenší zájem věnovali i všem událostem, které následovaly. Utrpení a zážitky z války byly stále ještě živé. Doba překypovala změnami nebo očekáváním změn. Každý den přinášel nové události.

Konec roku 1918 a začátek roku 1919 byl ještě ve znamení událostí zahraničních, spjatých s koncem války a jejím dozníváním v revolučních bouřích zemí střední Evropy. Od poloviny roku 1919 se těžiště událostí i zájmu přesunuje na domácí scénu, kde nebylo o nic méně rušno nežli za hranicemi. Od pádu první Kramářovy vlády v červenci 1919, po krátkém období nacionálního smíru a nadšení, vzplály vnitropolitické a stranické boje novou, neztenčenou silou. Příliš mnoho problémů v novém státě zůstávalo ještě otevřeno. Stále ještě nebyl určen rozhodující směr budoucího vývoje. Připočteme-li k tomu bídu, poválečný rozvrat a nedostatek, bylo toho dost, co každodenně jitřilo vědomí občanů. Odtud onen velký zájem o politiku. "Jejich největším průmyslem je politika", napsal o Čechách této doby jeden americký novinář.

Není divu, že taková míra politické angažovanosti a aktivity se projevila také v tisku. Tehdejší hlavní deníky jsou zaplněny především politickými zprávami a politicky nepoučovaly lid, nýbrž rozširovaly jej ... Po celou dobu

tickou publicistikou - ať už zahraniční /těsně po válce/ nebo vnitropolitickou /od roku 1919/. Lokál, vraždy, nepolitické aféry zůstávaly na stránkách novin v pozadí. Vražda hokyně v Nuslích měla v té době své místo až na třetí nebo čtvrté straně mezi denními zprávami, lokálem, zatímco první strana byla vyhrazena diskusím o pozemkové reformě nebo Maďarské republice rad Bely Kuna. Teprve později, od poloviny dvacátých let by tomu bylo pravděpodobně naopak. Zvláště když potom ovládli ulice kolportéři bulvárních večerníků.

Zdálo by se být přirozené, že v této atmosféře velké politické angažovanosti se rozvine kvalita a úroveň nejen vnitropolitického, ale i zahraničněpolitického zpravodajství. Nedalo se to říci ani o jednom ani o druhém. Naopak, na stránkách novin kvetla demagogie všeho druhu, stranické boje se vedly ve stylu, v němž cíl byl všechno a prostředky vedlejší. Místo toho, aby se veřejnosti a čtenářům předkládala složitá pravda, aby se na ně působilo výchovně, podávaly se jim zjednodušené formulky, mýty, úvahy mířící svou demagogickou argumentací více na citovou nežli rozumovou sféru zjitřeného vědomí.

Ferdinand Peroutka, žurnalistický kronikář této doby, později o ní napsal: "Jestliže někdo z českého národa roku 1919 propadl při zkoušce státníkově, byla to v první řadě česká žurnalistika. Byla divoká, obhroublá a nevázaná a sloužila stranám bez důstojnosti ... Tyto noviny nepoučovaly lid, nýbrž rozčilovaly jej ... Po celou dobu

své politické existence zápasil český národ o svobodu tisku; když jí dosáhl, ukázalo se, že může být také nebezpečím, jestliže se oddá nevázanosti a neuznává nad sebou žádných jiných zákonů mimo zákony své libosti..."^{x/}

Ačkoli tato poznámka byla určena především pro domácí publicistiku, dalo se totéž říci i o publicistice zahraniční. Také ona sloužila - podle svých možností - stranickým zájmům bez důstojnosti; a nejen stranám....

x x x

Jestliže už v 19. století podle Komunistického manifestu "Evropou obcházelo strašidlo komunismu", pak po 1. světové válce bylo v Evropě zas a mělo zcela konkrétní podobu. Velká říjnová socialistická revoluce svým ohlasem zradikalizovala vědomí proletariátu v celé Evropě, také v Československu. Že u nás nevznikly podobné revoluční výbuchy jako v sousedním Německu, Rakousku nebo Maďarsku, vděčilo Československo jednak skutečnosti, že se de facto zařadilo mezi vítězné státy a z konce války mnohé vyzískalo, a jednak tomu, že zde působil sjednocující prvek, který překlenul třídní rozdíly - nacionalismus. kém tisku začátkem listopadu 1918, kdy situace v ze-

Přesto česká buržoasie, která jediná převzala do svých rukou řízení nového státu, si byla dobře vědoma nebezpečí, které jí hrozilo ze strany revolucí vedených komunistickými ideami. ve kterých revoluční události

^{x/} F.Peroutka, Budování státu, Praha 1934, str.1202 byla

Dobrá každá polepravda a někdy i výmysly. Tak se rodil

Těsně po říjnu 1918 jsou noviny náhle zaplaveny zprávami z Ruska, Německa i nejrůznějších koutů Evropy, jejichž společným jmenovatelem byly "hrůzy a nebezpečí bolševismu". Ani za dob Korbyra, rakouského cenzora a válečných rakouských poměrů jich nebylo tolik a nebyly tak ostře zaměřeny proti bolševickému Rusku. Strach z nakažlivosti revolučních idejí, obavy před pohybem lidových mas a proletariátu vedl k tomu, že se propagandisticky sáhlo k zastrašování.

Vyvolávání strašáků bolševismu mělo odradit proletariát od revolučních experimentů. I s ohledem na to, že revoluční peripetie v Rusku, Německu a později Maďarsku dávaly k této odstrašující propagandě některé podklady, a přesto, že komunistické hnutí v této době ještě věřilo ve strategii "světové revoluce", nelze se ubránit dojmu, že tato kampaň byla vedena s rozmyslem a s jasným záměrem. /Zvláště když známe organizační strukturu tehdejší ČTK./

ČTK náhle zásobovala tisk zvýšeným množstvím protibolševických zpráv. Jeden takový náraz lze rozeznat v českém tisku začátkem listopadu 1918, kdy situace v zemi byla ještě nejistá. O několik týdnů později, když mocenské orgány se dostávají pevněji do nového vedení státu, vlna protibolševických zpráv opadá, aby se později opět vracela v obdobích, ve kterých revoluční události v zahraničí dostávají nový spád. Pro takové kampaně byla dobrá každá polopravda a někdy i výmysly. Tak se rodil

strašák komunismu, který měl přežít generace. Přesto se nezdá, že by tyto kampaně měly plný úspěch. Fakt, že v Československu později vznikla poměrně silná komunistická strana, tomu nenasvědčuje.

Ani vytváření vztahů k ostatním evropským zemím nebylo vždy postaveno na zdravém základě. Český vztah k cizině byl už dříve, od obrozeneckých dob 19. století, směsicí přehnaného obdivu k zahraničním vlivům /pochopitelný u národa, který se teprve konsoliduje a cítí se být inferiorní vzhledem k ostatním evropským národům/ a vypjatého nacionalismu, který se snaží své pocity méněcennosti překonat nekritickým hodnocením vlastních kvalit /co je české, to je hezké/.

Tento vztah v době státní samostatnosti se nejen nemění, ale přesunuje se z roviny kulturní a vědecké i na sféru politickou. Na jedné straně existuje určité vědomí závislosti na cizině a moralizátorsky se vztyčuje prst: Co by tomu řekla cizina. Na straně druhé se z domácích událostí činí málem střed světa, nikdo se neohlíží ani nalevo ani napravo.

Mnohé dosvědčí pohled humoristy a satirika Karla Poláčka, který ve svém Žurnalistickém slovníku pod heslo "cizina" napsal:

"Cizinci se právem pozastavují nad poměry, které u nás zavládly. Tážeme se: Co tomu řekne cizina? Cizinci s uznáním mluví o naší práci. Díla veličanů našich vítězně si razí cestu do ciziny.

Cizinci si chválí naše výrobky, kochají se velebným panoramatem stověžaté matičky a jsou vystaveni šikanám pohraničních celníků."

x x x

Hlavní české deníky v těchto letech byly pevně spjaty s největšími politickými stranami ve státě. Jejich vliv, rozsah a náklad byl téměř přímo úměrný vlivu a počtu voličů té které politické strany.

Tak například Právo lidu bylo orgán sociálně demokratické strany. České slovo představitelem strany českých socialistů. Deník Venkov byl mluvčím agrárníků. Národní listy deníkem strany státoprávně demokratické, pozdější národní demokracie.

Národní politika a Lidové noviny se pokládaly za listy bez politické příslušnosti. Národní politika však byla v poměrném souladu s národními demokraty a Lidové noviny, jejichž linii určoval především jejich majitel dr. Stránský, se kdysi dříve neoficiálně pokládaly za moravskou odnož dřívějších státoprávních demokratů a byly teprve na začátku své přeměny v deník skupiny Hradu.

Většina tehdejších velkých deníků měla denně dvě vydání. Kromě ranního vydání vycházely večerníky nebo odpoledníky týchž listů. Ranní a večerní vydání se od sebe odlišovala nejen rozsahem /ranní vydání 8 a více stran, večerníky dvou a vícestranné/, ale také svým obsahem.

Zatímco ráno obsahovaly kromě nejdůležitějších zpráv minulého dne všechny své pravidelné rubriky /Národní hospodář, Kultura, Věda atd./, večerníky žily především zprávami dne. Zatímco ranní vydání obsahovala programové články, komentáře, stranická prohlášení, večerníky se omezovaly z největší části na zpravodajství. Ranní vydání byla určena pro vlastní straníky, večerníky pro zvědavé čtenáře.

To mělo svůj vliv i na další vývoj struktury denního tisku. Zatímco náklady ráno stagnovaly nebo dokonce klesaly, zatímco ranní vydání si zachovávala svoji klidnější úpravu, šel a v některých případech by se dalo říci i nezáživnost, náklady večerníků stoupaly a jejich vývoj šel opačným směrem. Pestrost zpráv, výrazné titulky, myšlenkově nenáročný obsah, politika ustupuje senzacím. Nezřídka - jako v případě Českého slova - se večerníky později staly páteří novinových podniků, zpřetrhaly poslední svazky, které je pojily s původním hlavním listem a staly se vlastně zcela samostatnými novinami, přičemž stranické ranní tribuny se stávaly obchodně ztrátovou přítěží. Tento vývoj byl těsně po válce v samých počátcích. U všech novin neprobíhal stejně, ale zárodky této tendence je možno vysledovat u všech hlavních deníků této doby. Protože to byly právě večerníky, ve kterých se uplatňovalo především zpravodajství dne, můžeme najít ve

večernících a nebo odpoledních vydáních relativně více zpravodajství ze zahraničí. Jestliže v ranních vydáních je zpravodajství ze zahraničí vyhrazena přibližně deseti- na celkového tiskového místa, večerník věnoval zahraničí v průměru čtvrtinu plochy. Tyto poměry obsahu zahraničního zpravodajství jsou však relativní, absolutně tento rozdíl nebyl tolik markantní. I tak byl počet a rozsah agenturních zpráv ze zahraničí ve večerníku větší než v ranním vydání. Nutno ovšem dodat, že ráno přinášely k zahraničním událostem komentáře a úvodníky, což bylo ve večerníku výjimkou.

Celková formální úprava českých novin v těchto letech je v podstatě stejná jako dříve, za Rakouska-Uherska. Znatelný je vliv vídeňských a německých novin. Lámání je statické. Dynamické lámání s pestrostí titulků, které člení stranu také horizontálně, je teprve v začátcích a to ještě u večerníků. Vlivy francouzského nebo britského tisku není ještě znát.

Tím, že se dodržuje splývavý řád sloupců /pokračování článku přerušeno v dolní části sloupce je na začátku dalšího sloupce zcela nahoře/ nebývají rubriky umístěny vždy na svém stabilním místě stránky novin. Dodržuje se pouze pořadí jednotlivých rubrik tak, jak jdou za sebou - 1. strana: obvykle úvodník, důležité domácí a zahraniční zprávy, 2. strana a další: domácí zprávy, poněkud zahraničí, denní zprávy, lokál a další rubriky. Tam, kde končí jedna rubrika, začíná druhá, ať je to

na kterémkoli místě strany.

Protože zahraniční rubrika nemá své pevně stanovené místo, dochází k tomu, že počet zahraničních zpráv a jejich poměr k ostatním materiálům čísla kolísá. Obvykle byly pro list důležitější původní, domácí příspěvky, které tvořily páteř a politickou tvář listu. Bylo-li takových příspěvků více, krátily se tím zahraniční zprávy. Agenturních zahraničních zpráv měla redakce k dispozici vždycky dost a s hlediska kompozice celého vydání tvořily jakousi variabilní výplň listu. Jde sice spíše o technickou stránku tvorby novin, prozrazuje to však určitý postoj k zahraniční rubrice i zahraničnímu zpravodajství v českých novinách.

Co se týká způsobu získávání zahraničních zpráv, nebyl v této době systém stálých zahraničních zpravodajů obvyklý. Mohly si ho dovolit pouze finančně silné listy. Ještě z doby Rakouska-Uherska přežíval určitou dobu zvyk mít svého stálého zpravodaje ve Vídni, který posílal telefonické zprávy. Deníky si také obstarávaly příležitostné zpravodaje, kteří si tak při svých soukromých cestách opatřovali skromný vedlejší příjem. Vzhledem k drahému a také špatnému telefonickému spojení s ostatní Evropou, posílali tito zpravodajové své příspěvky poštou! Nebyly to tedy příliš aktuální materiály.

Třetím zdrojem zahraničních zpráv byl kromě agentury a zpravodajů zahraniční tisk. V době války a Korbyra to na příklad byla jediná oblast, ve které mohl zahra-

niční redaktor prokázat svoji zpravodajskou dovednost. Do Rakouska přicházely některé noviny z neutrálních států a jejich prostřednictvím bylo možno získat zprávy i ze znepřátelených států. Proto tento zdroj zpráv byl ještě v roce 1918 poměrně dost využíván, přestože zprávy docházely často s velkým časovým zpožděním.^{x/}

Po roce 1918 se tyto vlastní citace ze zahraničního tisku omezují na minimum. Jednak ČTK sama vydává ohlasy světového tisku a jednak informace získané touto cestou přicházejí většinou se značným zpožděním. Základem zpravodajství ze zahraničí přese všechno zůstává agentura.

^{x/} Často docházelo až ke krkolonné cestě informace a k několikanásobným citacím. Viz Národní listy 18.4.1918: Z Haagu 16.dubna. "Corriere della Sera /Itálie/ píše dle zprávy "Daily Mailu" /Británie/ z Milána, že během dvou až tří týdnů lze počítat s ofenzivou...atd."

Vznik a první leta ČTK

Hlavním a nejdůležitějším dodavatelem informací ze zahraničí byla pro český tisk Československá tisková kancelář. Měla v novém státě stejné monopolní postavení jako dříve pražská odbočka Korbyra. V informačním kanále zahraničních zpráv zaujímala klíčové místo. ČTK byla hlavním - pro některé noviny dokonce jediným - zdrojem aktuálních informací o událostech, které se odehrávaly za hranicemi státu. Struktura a obsah jejího zpravodajství podstatně ovlivňovala zahraniční rubriky jednotlivých listů.

Vznik ČTK - první československé tiskové agentury - kladou někteří historici už na den 28.října 1918. To však je i není pravda. Už 29.října se sice v denním tisku objevují zprávy s domicilem ČTK. Byly to však zprávy, které vycházely ze sídla Národního výboru v Obecním domě a později z Jindřišské ulice. Zabývaly se převážně vnitropolitickou tematikou a většinou šlo o pouhá úřední sdělení Národního výboru. Pokud se tyto zprávy věnovaly zahraniční tematice, byly to většinou zpracované telefonáty, které obdržel Národní výbor. Tedy - nešlo ještě o skutečnou zpravodajskou agenturu v tradičním slova smyslu, ale spíše o tiskové oddělení Národního výboru.^{x/}

Pražská filiálka vídeňské agentury K.k.Telegraphen

x/ -----
Mnohé informace o počátcích ČTK jsou nenávratně ztraceny, protože archiv ČTK téměř celý shořel za květnového povstání 1945. Veškeré informace z této doby pocházejí buď ze vzpomínek současníků nebo z druhotných pramenů.

Korrespondenzbureau pracovala v těchto prvních popřevratových dnech beze změny a i nadále se objevovaly její zprávy v novinách pod starým označením K.k.

K převzetí Korbyra a k vytvoření skutečné zpravodajské agentury došlo až 14. listopadu.^{x/} Od příštího dne mizí značka K.k. z novin a objevuje se pouze ve spojení Víd. K.k. nebo Uh.K.k. Teprve později byl předsazován domicil ČTK i před toto označení.

Převzetím odbočky pražského Korbyra došlo k důležitým organizačním změnám, které zformovaly organizační strukturu ČTK, jež trvala až do roku 1920. Korbyro ve Štěpánské ulici se stalo základem ČTK a instituce, která sídlila do této doby v Jindřišské ulici, změnila svoje jméno a jako "Tiskový odbor presidia ministerské rady" se přestěhovala na Hrad.

Předsedou tohoto tiskového odboru na Hradě se stal Jan Hajšman, který si však i nadále ponechal funkci ředitele ČTK. /Měl ji až do 1.5.1919, kdy se ředitelem ČTK stal pravicový sociální demokrat František Ebel. A není bez zajímavosti, že Jan Hajšman, bývalý redaktor Času a Národních listů, později přešel na místo šéfa československé kontrašpionáže./

^{x/} "... z usnesení Národního výboru a jeho jménem dostavili se pp.Dr.Antonín Hajn a chefredaktor J.Stivín do místnosti K.K.ve Štěpánské ulici, a když ředitel Dr. Grossmann odepřel podrobiti se československým úřadům, prohlásili pražskou odbočku K.K. za úřad československý a převzali jej do svrchovanosti nového státu." M.Pernica, Věstník čs. novinářů 1930, roč.4., čís. 8., str. 138

V prvních letech existence ČTK tedy panuje v její organizaci jakási dvojkolejnost. Ze vzpomínek současníků vyplývá, že tiskový odbor na Hradě byl i nadále považován za součást ČTK, za její vedení. De facto v prvních poválečných letech nebyl Tiskový odbor presidia ministerké rady pouze nadřízeným orgánem ČTK, ale i její součástí.

Bývalý redaktor Korbyra a ČTK Martin Pernica na to vzpomíná:^{x/} "... veškeré zprávy ze zahraničí procházely i nadále Tiskovým odborem, kde byly tříděny a poté teprve dodávány do nové ČTK ve Štěpánské ul."

ČTK tedy už od samého prvopočátku byla pod přímým dohledem vlády, státní orgány řídily a dokonce zpočátku redigovaly její zpravodajství. To se zákonitě muselo projevit i na zpravodajství ze zahraničí a jeho analýza ukazuje, že tento vliv byl nejen využíván, ale i zneužíván na úkor objektivitu informování. V době, kdy oficiálně byla cenzura zrušena, se neoficiálně prováděl cenzurní dohled přímo u zdroje informací.

Protože při informování o domácích událostech nebyly listy příliš závislé na agentuře, mohly si opatřit zpravodajství vlastními silami, je pochopitelné, že toto "neoficiální cenzurou" trpělo především zpravodajství ze zahraničí. Dnes přesně nevíme, které zprávy se vyřazovaly a o kterých neměl náš čtenář vědět. Lze si ale snad-

^{x/}Věstník čs. novinářů 1930, roč.4., čís.8., str.138

domyslet, že to byly pravděpodobně zprávy, které by mohly revolučně působit na široké vrstvy národa.

Zajímavá je v této souvislosti glosa, kterou uveřejnilo Právo lidu 4.3.1919 pod titulkem "Zpravodajská činnost České tiskové kanceláře". Píše se v ní: "... My toto ,upravování zkomolených textů v hradčanské tiskové kanceláři dobře známe a sledujeme je dle zahraničních listů. Však přijde čas, kdy si o něm podrobně promluvíme. Pro dnešek přinejmenším nepopře přednosta Československé TK, že i zprávy Wolffovy telegrafní agentury v Berlíně, které jdou volně do celého světa, byly v naší republice předkládány k cenzuře ministerstva vnitra, což mělo za následek, že pražské listy přinášely tyto zprávy o celý den později, než listy v celé Evropě. Teprve když se ukázala nesmyslnost tohoto opatření /listy si dávaly tyto zprávy cestou soukromou sdělovati zavčas telefonicky z Vídně/ bylo od něho upuštěno. A takových kocourkovských kousků z našeho českého zpravodajství bychom mohli pověděti více."

Celkově při pohledu do denního tisku v prvních po-
převratových dnech není vidět žádná převratná změna
v agenturním zpravodajství. Bylo to způsobeno jednak tím,
že pražské Korbyro pokračovalo ve své staré činnosti, pou-
ze pod jinou hlavičkou, /jediný, kdo odešel, byl bývalý
ředitel Grossmann/, a dále tím, že získávání dalších
zpravodajských zdrojů naráželo na technické obtíže.

Nejpohotovějším komunikačním prostředkem v této do-

bě byl telefon. Zprávy se v agentuře stenografovaly. Redaktor byl zároveň stenografem a ze stenografů se stávali později redaktoři.

Po válce panoval v mezinárodním telegrafním a telefonním spojení zmatek a rozvrat. Rozdělení Evropy na válčící strany zdrželo také budování celoevropských komunikací. Praha měla jediné spolehlivé telefonické spojení s Vídní a Berlínem. Na spojení s Paříží se čekalo hodiny. Navíc ještě v roce 1918 Wolffova agentura vypověděla Praze dodávání zpráv.^{x/} Jediné pohotové spojení se světem mělo Československo po válce tedy jenom přes Vídeň.

Jedině prostřednictvím Vídně se dostávaly do Československa zprávy i od jiných světových zpravodajských agentur, jako byl Havas nebo Reuter, a to ještě ve vídeňském zpracování. ČTK byla až do počátku dvacátých let, kdy došlo k rozšíření evropské telekomunikační sítě, závislá na informačním kanálu, který probíhal bývalým hlavním městem rakouského mocnářství.^{xx/}

ČTK si už od počátku této závislosti - pro nový stát

^{x/} Stalo se tak prý na zásah bývalého ředitele pražské pobočky Korbyra, Grossmanna, který z Prahy odešel do Berlína.

^{xx/} Jan Hajšman, jako ředitel ČTK, o tom 19.2.1919 v zahraničním výboru Národního shromáždění říká: "Dříve jsme měli smlouvu s Wolffovou tiskovou kanceláří, ale zprávy, které jsme dostávali jejím prostřednictvím od Havase a Reutera, dostáváme dnes podle smlouvy s vídeňskou korespondenční kanceláří... Jinak než od vídeňské kanceláře nemůžeme vůbec dostat zprávy ze světa... dokud nemáme spojení Paříž-Švýcarsko-Mnichov-Praha nebo Švýcarsko-Vídeň-Praha, jsme odkázáni na to, abychom brali prostřednictvím vídeňských zpráv. Vídeň nás má úplně v ruce."

jistě nepříjemné - byla vědoma a snažila se navázat přímý styk i s jinými agenturami. Jan Hajšman 19.2.1919 informuje zahraniční výbor Národního shromáždění o tom, že ČTK si bude vyměňovat zpravodajství s holandskou soukromou agenturou Hollands Niews Bureau, že ČTK brzy naváže styk se Švýcarskem, a že dr. Beneš zařídil v Paříži i výměnu zpráv s agenturou Havas. Kromě ne příliš významné spolupráce s holandskou agenturou /domicil ČTK-HNB/ všechny tyto akce zůstaly více méně jenom na papíře, protože narazily na překážky technického rázu - nebylo jak toto zpravodajství do Československa pohotově posílat. A nebyla proto náhoda, že přes odlišnou zahraničně-politickou orientaci státu, ČTK navázala opět spojení s Wolffovou agenturou - 1919 - dříve, nežli s agenturami Havas a Reuter. S nimi byly uzavřeny smlouvy až v roce 1920.

Nedostatky v telefonní a telegrafní síti se ČTK snažila překonat také tím, že za spolupráce s vojenskou zpravou už od listopadu používala k přenosu zpráv tehdejší novinku - radiotelegrafii. Petřínská stanice pro bezdrátovou telegrafii se však používala především pro vnitropolitické zpravodajství a zpravodajství ze zahraničí významněji neovlivnila. /ČTK tyto zprávy označovala ČTK-Petřín nebo ČTK-Radio./

Celkově lze o zpravodajství Československé tiskové kanceláře v prvních poválečných letech - ale i později - říci, že nebylo na vysoké úrovni.^{x/} Ještě v roce 1927
^{x/} Fejeton "O čtenářích a novinách" v Právu lidu 11.4.1920
pokrač.násl.str.

pracovalo v ČTK pouze 27 novinářů. Až do roku 1924 neměla ČTK žádné stálé zahraniční zpravodaje. Byla odkázána na převzaté zprávy od ostatních agentur a ze zahraničních novin. Tato závislost na ostatních evropských agenturách způsobila, že ČTK ve svém zpravodajství nemá vyhraněnější profil.

Zejména ve zpravodajství z domova, ale i ve zpravodajství ze zahraničí jsou zprávy suché, strohé, oficiosní. Četka neměla své komentátory. Pouze někdy se u zprávy objevuje dodatek "Zpravodaj ČTK k tomu dodává..." Jindy se stanovisko ČTK zprostředkovaně projevuje v úvodu k citacím. Například: Dalším důkazem hrůzného teroru v bolševickém Maďarsku je zpráva Neue Freie Presse... atd. Určitá oficiosnost byla kromě toho způsobena tím, že až do roku 1924 byla ČTK ryze vládní institucí.

Ještě jedno je třeba k charakterizaci Československé tiskové kanceláře říci. Vůdci československého zahraničního odboje znali dobře cenu a moc informací. Informace o rakouské říši dodávané špionážní sítí Maffie byla v podstatě jejich nejdůležitějším klíčem, který jim otvíral dveře do vládních kruhů ve Francii i v Anglii. Informace a propaganda byla jejich mocnou zbraní při prosazování myšlenky samostatného československého státu.^{x/}

se dotkl i této stránky: "... kdyby posléze česká tisková kancelář zvykla názoru, že výkonnost se měří jakostí a nikoliv množstvím.

^{x/} Za války byla při Československé národní radě v Paříži zřízena tisková kancelář, která měla své odbočky v Londýně a v Římě. Podobná tisková kancelář byla založena také... pokrač. na násl.str.

Přesto po válce ponechávají tuto oblast informací a propagandy, tedy i informací ze zahraničí, domácí složce odboje, která si politickou, výchovnou práci s informacemi zjednodušeně vyložila jako manipulování, vyvolávání kampaní a zkreslování reality dle obrázu svých přání. Zpravodajci, kteří se v zahraničí osvědčili, zůstávali většinou venku, většinou přecházeli do diplomatických služeb./Existují však výjimky, které se významně zapojily do domácí publicistické práce - například Lev Sychrava./

To že zde došlo k zanedbání kvality informačního procesu jako důležité složky společenského života, integračního a výchovného prvku každé společenské skupiny, neznamenalo ovšem, že nová vláda náhle ztratila vědomí důležitosti informací vůbec. I nadále proudily do vládních orgánů podrobné a kvalifikované informace ze zahraničí, byly však tajné a používala jich jen vládnoucí elita.

Veřejnost měla i nadále zůstat neinformovaná a ponechaná na pospas žurnalistickým mystifikacím, které vznikaly buď nedostatečnou kvalitou a nereseriozností zpravodajců nebo dokonce úmyslným zkreslováním. Zrcadlí se v tom jakési přehlížení širokou veřejností i elitarismus politiky, o níž jsme hovořili už v kapitole o zahraniční politice.

Zajímavým dokumentem v této souvislosti je záznam o diskusi dr.Beneše s poslancem Hajnem na schůzi rozpočtového výboru poslanecké sněmovny 10.11.1921. Dr.Hajn zde

později ve Spojených státech. Mezi těmito tiskovými agenturami zahraničního odboje a nově založenou ČTK však není žádná spojitost.

hovořil o tom, že existuje nesoulad a rivalita mezi zpravodajstvím ministerstva zahraničí a ČTK. Dr. Beneš zde řekl: "... Mluví /dr. Hajn pozn. aut./ například o tom, že z Říma jsme nebyli informováni přesto, že tam máme dvě legace. Tyto služby jsou dvojí. Služba zpravodajská a legační... Bylo by možno dokázat, že měly by mítí spojení s ČTK, což by mělo své určité výhody, na druhé straně však, kdyby to skutečně bylo spojeno, mělo by to velmi těžké nevýhody, poněvadž často by se mohly vytýkati chyby, které se staly a které se nutně stanou zejména ve zpravodajství. Z dnešního způsobu zpravodajství víte, že jest ohromná spousta zpravodajství úmyslně zfalšovaného, aby se uvedla veřejnost v omyl. Přirozeně ty orgány, které takovéto zpravodajství dělají, musí být dostatečně volny, aby nebyla za ně vláda přímo odpovědna..."^{x/}

Citát vypovídá mnohé nejen o poměru vlády ke zpravodajství ze zahraničí, ale také o poměrech, které panovaly na úseku agenturního zpravodajství. A jak známo, agenturní zpráva je ještě zprávou v "surovém" stavu, která teprve podstupuje redakční zpracování a úpravu.

^{x/}-----
Citováno z diplomové práce Miroslava Hrušky "Vznik ČTK a její rozvoj do roku 1924", FON 1961

Zahraniční zpravodajství v jednotlivých denících

Jak jsme již konstatovali, hlavní české deníky prosazovaly buď politiku jednotlivých politických stran nebo zájmy svých majitelů. Politická a koncepční rozrůzněnost je markantní především ve srovnání vnitropolitických částí listů. V jejich zahraniční části se základní politické linie příliš nelišily. Všechny tyto deníky byly totiž z největší části odkázány na zpravodajství ČTK. Jedinými deníky, které v této době prosazovaly i v zahraničním zpravodajství určitý vyhraněný směr, byly Národní listy a Právo lidu.

Národní listy

Národní listy, deník v českém životě významný už od svého založení v roce 1861, byl v roce 1918 tribunou strany České státoprávní demokracie, která se v roce 1919 sloučila se stranami mladočeskou, pokrokovou a moravskoslezskou pokrokovou a vytvořila Národně demokratickou stranu.

Národní demokracie - a tím i Národní listy - byla mluvčím české buržoasie, finančního a výrobního kapitálu. Jejími čelnými politiky v této době byli dr.Karel Kramář a dr.Alois Rašín. Zatímco dr.Rašín se stal spíše vnitropolitickým stratégem stran, dr.Kramář - kromě toho, ku války dr.Kramář představoval, a představa slovenské rodiny byla v neochlednu více než kdy jindy.

že byl předsedou strany - vnášel do strany zahraničně-politické koncepce.

Poznat dr.Kramáře znamená pochopit i zahraničně-politickou koncepci Národních listů. Neboť dr.Kramář byl v této době na vrcholu slávy, ověnčený aureolou mučednictví z rakouského vězení, pro nezkušeného pozorovatele této doby skutečný, pravý vůdce národa. Jeho autorita ve straně byla značná a jeho názory v otázkách zahraniční politiky se staly pro Národní listy zákonem. Ačkoliv už v roce 1918 jeho vágní všeslovanské ideje přežily svoji dobu, ačkoliv zahraniční politiku státu už určoval někdo zcela jiný a také zcela jinak, přesto se ve straně i v Národních listech vždy našlo dostatek lidí, kteří byli ochotni Kramářovy koncepce podporovat.

Koncepce dr.Kramáře obecně vycházela z Palackého pojetí českých dějin, jako neustálého boje a střetávání s německým vlivem. Český národ měl pro tento boj hledat spojence jedině a pouze na Východě v rodině ostatních slovanských národů. Takovou tézi si může samozřejmě dovolit filosof dějin, který pracuje s dlouhými časovými obdobími a u něhož se předpokládá jistá míra zobecnění. Praktický politik, který je podmíněný okamžitou situací, však musí vycházet z konkrétního rozložení sil. Světová válka pozměnila evropskou realitu natolik, že okamžití spojenci byli někde zcela jinde, než si ještě na začátku války dr.Kramář představoval, a představa slovanské rodiny byla v nedohlednu více než kdy jindy.

Dr.Kramář svoje koncepce sice aktualizoval a přizpůsoboval, ale základní idealistické "slovanské" východisko neopustil. Svým způsobem to bylo pochopitelné, protože by tím musel od základu přehodnotit celou svoji politickou kariéru. Protože vycházel z nereálného východiska, také jeho poválečná zahraniční politika byla nereálná a vedla do slepé uličky. U dr.Kramáře a Národních listů konkrétně, do donkichotského boje proti bolševismu a komunismu.

Dr.Kramář se ještě na mírové konferenci v Paříži, na které byl vedoucím československé delegace, sice podřídil koncepcím mnohem mladšího dr.Beneše, přesto však jeho názory zůstaly v mnohém odlišné od československé zahraniční politiky. To se samozřejmě projevilo i v psaní Národních listů, které ve srovnání s běžnou zahraničněpolitickou linií ostatních českých deníků stály ještě více napravo.

Tam, kde oficiální politika zachovávala opatrnost a zdrženlivost, tam Národní listy volaly po síle a ve svých úvodnicích roztínaly mečem gordické uzle. Národní listy nejvíce z českých deníků neustále volaly po intervenci proti sovětskému Rusku. Národní listy žádaly pochod na Budapešť Maďarské republiky rad. Národní listy nejvíce oplakaly ztrátu poloviny Těšínska.^{x/}

^{x/} Dr.Kramář tvrdil, že kdyby Československo nabídlo Dohodě své síly proti sovětskému Rusku jako Polsko, mohlo dostat Těšínsko celé. Porážky Polska v létě 1920 však daly za pravdu opatrnosti dr.Beneše.

Zásady, kterými se řídila redakční politika Národních listů v oblasti zahraničního zpravodajství, se dají shrnout do dvou kategorií: protirevolučnost - strana i noviny jsou obhájcem zájmů kapitálu a majetných vrstev - a s ním spojené antibolševictví ať už v celoevropském měřítku nebo speciálně v ruské otázce; český nacionalismus až šovinismus ve spojení se slovanskou ideou, která své hlavní nepřátele vidí v Němcích a Maďarech. Ve sporu o Těšínsko se ukázalo, že když byly ve hře národní zájmy, pak šly stranou i sympatie ke slovanským Polákům. Sympatie k vítězným dohodovým státům v této době vyplývaly spíše ze situace, nežli aby byly součástí nějakého programu.

Tyto dvě tendence byly společné i pro některé další české deníky, u Národních listů však nejvíce vynikají.

Svým formátem a tiskovou plochou byly Národní listy největším českým deníkem. Měly ctižádost být také nejdůležitějším českým deníkem, chtěly hrát tutéž roli jako ve Vídni Neue Freie Presse nebo v Anglii Times. Nejen pro svůj rozsah, ale i pro nejlepší materiální podmínky měly Národní listy šanci, aby se staly českým journal d'opinion, tím, co se dnes na Západě nazývá tisk^{em} pro elitu - dobře a seriózně informující^m deník^{em}, byť s relativně malým nákladem.

Nestalo se tak a pozdější vývoj ukázal, že měřítkům journal d'opinion se přiblížily mnohem více brněnské

Lidové noviny. Stalo se tak snad právě proto, že v Národních listech se dávala přednost nabubřelé frázi, velikášským slovům, nekritickému, jednostraně stranickému pohledu na důležité problémy. Co se týká zahraničního zpravodajství, zůstalo v Národních listech jen u toho, že větší plocha umožnila otiskovat více agenturních zpráv, více úvodníků i komentářů. Ale jak známo, kvalita vždy nevyplývá bezpodmínečně z množství.

Národní listy vycházejí na podzim 1918 po pětiměsíční odmlce, poté, co byly rakouskými úřady zastaveny /18.5.1918-19.10.1918/. Podzim bohatý na události se projevil i na jejich stránkách. Upouští se od původní klidné grafické úpravy, stránky jsou nabity výraznými titulky, při uspořádání materiálů lze rozeznat improvizaci, zahraniční zprávy nemají své vlastní místo. Nejdůležitějším redakčním hlediskem je aktualita příspěvku. Někdy stojí v čele novin zpráva z domova jindy událost zahraniční. Informace ze zahraničí pocházejí buď od agentur prostřednictvím nové ČTK, nebo jde o původní telefonáty od spolupracovníků ve Vídni nebo v Německu.

Do konce roku 1918 se úprava uklidňuje a v roce 1919 dostávají Národní listy podobu, která se nemění několik let. Národní listy se opět vracejí ke svému konzervativnímu vzhledu, který měl dokumentovat serióznost a váženost listu. Grafika listu odpovídá tehdejšími konzervativním estetickým normám, to jest: sloupce mají "plynout", plynule navazovat na sebe, co nejméně se po-

užívá to, čemu dnes říkáme "dvousloupek" - kratší zpráva s titulkem přes dva sloupce.

Znamená to ovšem také, že v roce 1919 zpravodajství ze zahraničí se stěhuje z první strany na druhou až třetí, kde v rubrice "Politický přehled" jsou agenturní zprávy seřazeny teritoriálně za sebou. Pro nejvíce aktuální zprávy však i nadále zůstává vyhrazena pravá polovina první strany.

To ovšem neplatí pro večerní vydání. Večerní Národní listy si i nadále zachovávají variabilní úpravu beze schemat, šedivá plocha sloupců je členěna výraznými titulky přes dva sloupce.

Dnešnímu zahraničně-politickému komentáři mají v Národních listech nejbližší úvodníky, které se zabývají mezinárodními událostmi. Mají své místo na první straně ranního vydání a někdy se jich zde schází i více. V těchto úvodnicích o mezinárodní politice a vztazích Československa k jiným zemím byl dokumentován zájem Národních listů o zahraniční politiku. A jejich poměrně velký počet je určitou specifikou Národních listů ve srovnání s ostatními českými deníky.

Až do roku 1919, kdy na mírovou konferenci do Paříže odjíždí zvláštní zpravodaj Národních listů dr. Hanuš Jelínek, jsou autory všech těchto úvodníků domácí redaktori, kteří komentují zahraniční události z domácího pohledu. Nenajdeme mezi nimi žádnou výraznou osobnost, ani nové osobité pohledy na události, tlumočí se

pouze redakční a stranické postoje k zahraničním událostem.

Další specifikou Národních listů mezi ostatními deníky byly příspěvky ruských emigrantů. Objevuje se jich tu celá řada ve formě úvah, zpráv i vzpomínek. Jejich zaměření se pohybuje od umírněných dokumentů o situaci v Rusku až po štvavé a nepravdivé informace. Tato redakční politika byla ostatně v souladu s celkovou protibolševickou linií listu a se zaměřením politiky dr. Kramáře na východ.^{x/}

Někdy dochází v Národních listech k zajímavému spojení dvou tendencí - protirevolučnosti a nacionalismu. V úvodnicích o revolučních událostech v Německu a Maďarsku se hraje na strunu protiněmeckých a protimaďaronských nálad. Tedy: revoluce je nebezpečná nejen proto, že je revolucí, ale protože ji provádějí Němci a Maďaři, kteří chtějí připravit Československo o území.

Tato zahraničně-politická linie, určená z větší části pro domácí potřebu, byla příspěvkem Národních listů k žádosti Beneše a Masaryka o klid a pořádek v zemi.^{xx/} A v tomto duchu nejenže Národní listy téměř denně varují před sociálními nepokoji a bouřemi doma, ale také vytvářejí teorii "dvojí revoluce". Pod titulkem "Skutečné nebezpečí" /NL 4.12.1918/ varuje redakční, nepodepsaný

^{x/}-----orientaci listu a jeho redaktorů. Proti němu zvláštní kapitola

^{xx/}Dr. Beneš žádal v dopise z Paříže českou vládu: "Pro naše zájmy a zejména pro úplné docílení našich požadavků na mírové konferenci je nutno, aby byl u nás pořádek zaveden co nejrychleji a pevně udržěn." NL 16.11.1918

článek před "druhou revolucí" - první revolucí se rozumí převrat 28.října -, po které následuje "ohrožení výživy, divoké vyděračské stávky, nevázané experimenty socialisace podniků, ruská zoufalost a bída.^{x/}

I když první nebezpečí nepokojů v republice popadlo, a když revoluční aktivita v sousedních zemích poklesla, protirevoluční linie zůstává trvalou součástí Národních listů i při informování ze zahraničí.

Naprostá většina zahraničních informací - jako u ostatního českého tisku - sestávala ze zpravodajství, které dodávala ČTK. Národní listy vzhledem ke svému formátu a rozsahu mohly otiskovat vcelku nejvíce zpráv ČTK, nemusely dělat příliš velkou selekci zpráv. Snad také právě proto se o nich hovořilo jako o dobře informovaných novinách.

V textu se jednotlivé agenturní zprávy příliš neupravují, pouze se zdůrazňují věty - buď proložením nebo tučným písmem. Zprávy se řadí do větších celků, složených tématicky. Jednotlivé zprávy mají vlastní mezititulky /hlavně ve večerním vydání/, jednotlícím prvkem je hlavní titulek.

Titulky v Národních listech jsou kapitolou samou pro sebe. Právě z titulků a z řazení a zdůrazňování jednotlivých agenturních zpráv lze lecos vyčíst o celkové názorové orientaci listu a jeho redaktorů. Protože ti-

^{x/} Viz také úvodník "Druhá revoluce", NL 28.12.1918

tulky jsou první věcí, kterou čtenář v novinách čte, mají i významnou politickou roli. Titulek může ovlivnit čtenářův přístup ke zprávě a ovlivnit jeho postoj dříve, než si zprávu přečte.

Je vcelku paradoxní, že list, který sám sebe považoval za seriózní elitu, nebo cosi lepšího v rodině českých deníků, používá většinou titulků emocionálních, nadnesených, které přehánějí a zkreslují smysl celé zprávy. A to nejen ve večerním, ale i v ranním vydání.

Pro ilustraci několik příkladů: "Ubitá saň oživla", "Bolševismus pozvedá hlavu v Německu", "Němečtí socialisté, spoluvinníci pruského barbarství, dovolávají se nyní lidskosti", "Kronštat, kolébka bolševismu, odsuzuje teror Lenina a Trockého" atd.atd.

Je sice pravda, že suché agenturní zprávy je třeba oživit zajímavým titulkem. Oživení však není totéž co zkreslení. Někdy to dochází v NL tak daleko, že titulek ztrácí souvislost se zprávou. Například 14.1.1919 Národní listy v titulku oznamují, že "Němečtí bolševikové budou pohnáni před soud pro loupež a násilí". Zpráva však pouze konstatuje: "Počet zatčených Spartakovců páčí se na 536. Vláda vydala zatykače na vynikající vůdce Spartakovců a nezávislých socialistů, mezi nimi také na dra Karla Liebknechta, Rosu Luxemburkovou a na policejního ředitele presidenta Eichhorna...", a o loupeži a násilí není žádná zmínka.

Mnohé osvětlí srovnání s jinými deníky. Zatímco

Lidové noviny 15.5.1919 uvádějí zprávu o Leninově výzvě k mobilizaci titulkem "Mobilisace sovětského Ruska" a Právo lidu z téhož dne upozorňuje čtenáře, že "Sovětské Rusko mobilisuje", Národní listy musí zdůraznit, že "Dochází i na ruské bolševiky". Podobných příkladů se dá nalézt více a všechny ukazují, že agenturní zpráva, ačkoliv je pro všechny redakce stejná, je pouze pre-fabrikátem, který lze upravit tak, aby se dosáhlo požadovaného politického záměru.

Národní listy, nejbohatší z českých deníků v této době byl také prvním, který se pokusil překročit omezené možnosti přísunu aktuálních zahraničních informací pouze prostřednictvím ČTK. V listopadu 1920 se na první straně Národních listů objevuje zvláštní sloupek zahraničních zpráv, uvedených výrazným domicilem "Zvláštní telegramy Národních listů". Byly to zprávy ze západní Evropy, které ČTK přinášela až o několik hodin později a ostatní deníky u těchto zpráv byly ve srovnání s Národními listy o jedno vydání pozadu.

Tento průlom do dodavatelského monopolu ČTK, způsobeného mimo jiné nedostatečným rozvojem komunikací v Evropě, se Národním listům podařil tak, že získaly povolení používat telegrafní linky amerického velvyslanectví v Porýní společně s evropským vydáním amerického deníku Chicago Tribune. Autory zprávy byli američtí zpravodajové a proto už za 14 dnů musely Národní listy domicil opravit na "Telegramy Národních listů od zpravo-

dajů Chicago Tribune". Po několika měsících - v roce 1921 - však americká okupační vojska z Koblenze odešla a tím vyschl i tento zpravodajský pramen Národních listů.^{x/}

Národní listy byly opět odkázány jen na ČTK a na telefonáty svých příležitostných pravodajů. Teprve od roku 1923 začaly Národní listy budovat svoji síť stálých zahraničních dopisovatelů.

^{x/} Podrobněji viz jubilejní číslo "70 let Národních listů", 1930, František Polák o zahraničním zpravodajství Nár.listů.

P r á v o l i d u

Právo lidu bylo sociálně-demokratickým listem se starou tradicí. V roce 1891 založeno v Kuklenách u Hradce Králové jako čtrnáctideník, od roku 1897 vychází jako deník sociálně-demokratické strany. Protože je výslovně orgánem strany, jeho spojení se stranickou politikou je těsnější než například u Národních listů. Právo lidu bylo už tradičně listem s opozičními názory. Není proto divu, že určitá opozičnost se projevovala i v poválečných letech v oblasti zahraničních informací.

Z tohoto období musíme však vyjmout dobu těsně po převratu, ve které se sociální demokrati a Právo lidu zařadili do jednotného šiku jásajícího národa nad nabytou samostatností a koncem války. V Právu lidu však dříve než jinde pronikaly na povrch kritické hlasy, neboť sociálně-demokratická strana byla původně stranou nejchudších, proletariátu, který po skončení války trpěl stejným nedostatkem jako ve válce, a který nejdříve vystřízlivěl z nacionálního opojení. Tato změna se datuje už od počátku roku 1919 a týkala se především věcí domácích.

V zahraniční oblasti opozičnost sociálně-demokratické strany a tím i Práva lidu tkvěla v tom, že kritizovala a oponovala zkresleným informacím o revolučních událostech v sousedních zemích. Činila tak ze solidarity se sociálně-demokratickými stranami v Německu i Ra-

kousku. Pokud je přímo nebránila, alespoň je neočerňovala. Podobný postoj a rezervované sympatie mělo připraveno Právo lidu i vůči revolučnímu Rusku. U revolučního Ruska však došlo k tomu, že čím více byly masy proletariátu v Československu revolučnější a radikálnější, tím více se zahraničně-politická linie Práva lidu stávala protibolševickou.

Celkový politický směr Práva lidu je už od samého počátku poznamenán latentním rozštěpením strany na levičiči a pravici. Zpravodajství o událostech i programové úvodníky jsou často navzájem rozporné a signalizují začátek procesu vydělování sociálně-demokratické levice, který vyvrcholil založením Rudého práva a Komunistické strany Československa.

V tomto procesu stála redakce Práva lidu na straně levice, i když na celkové tvářnosti listu to příliš znát nebylo. Právo lidu totiž podléhalo svým stranickým vůdcům, kteří jednak určovali stranickou a politickou linii listu, a jednak sami tiskli v Právu lidu úvodníky i úvahy dotýkající se také zahraničních událostí. Rozdílnost názorů mezi redakcí a vedením můžeme zjistit, srovnáme-li původní redakční příspěvky s komentáři a úvahami dodanými do redakce aparátem strany. Není také náhodou, že později, do nového Rudého práva přešla redakce Práva lidu téměř celá.^{x/}

^{x/}-----
K rozkolu v sociální demokracii viz samostatná kapitola.

Jestliže Národní listy představují ve srovnání s ostatními deníky odchylku doprava, pak koncepce zahraničně-politického zpravodajství v Právu lidu míří směrem doleva od oficiální politiky. Určitá opozičnost vycházela jednak z tradic sociální demokracie a jednak měla prameny v sociálně-demokratické ideologii, čerpající ve svých základech z Marxova učení.

Tato opozice měla však své meze a byl jimi opět český nacionalismus. V něm se sociální demokracie i Právo lidu shodlo s ostatními českými deníky. Také pokud šlo o novou republiku a územní spory se sousedními státy, nevybočilo Právo lidu nijak z řady českého tisku. V tomto směru Právo lidu podporovalo oficiální zahraniční politiku nové československé vlády. A nelze zapomenout, že 8. července 1919 se stal ministerským předsedou sociální demokrat - Tuzar.

Nacionalismus v Právu lidu však nebyl spojen s obvyklou protirevolučností. Právo lidu uznávalo právo proletariátu v ostatních zemích na pokusy změnit dosavadní společenský řád. Zde se koneckonců shodla sociálně-demokratická pravice s levicí, dokud se ovšem nezačalo diskutovat o tom, jak se tyto změny mají provádět. Jak to bývá ve stranických orgánech obvyklé, i v Právu lidu měla vždy přednost vnitřní, stranická politika. Zahraniční informace stále poněkud v pozadí vnitropolitické rubriky. S menším formátem a s menší tiskovou plochou, docházelo k větší selekci agenturních zpráv.

Svým celkovým objemem se proto zahraniční rubrika Práva lidu nemohla rovnat ani Národním listům, ani Lidovým novinám. Nejdůležitějším zprávám je vyhrazena pravá polovina první strany, zbytek následuje až za vnitřní politikou na druhé, třetí, nebo i čtvrté straně. Třísloupcové lámání nedávalo velké možnosti zvýraznění, "vypíchnutí" důležitých zpráv. Jenom ve výjimečných případech jsou zalomeny pod titulek přes dva sloupce.

Právo lidu bylo listem, který vycházel za skromnějších hospodářských podmínek, než jiné deníky, za nimiž stála hospodářsky silná vydavatelství. Projevuje se to také v tom, že Právo lidu má minimum vlastních, původních příspěvků ze zahraničí. Zpráva nebo komentář od vlastního, byť i příležitostného dopisovatele ze zahraničí, je výjimkou.

Stejně jako vnitropolitické, tak i zahraničně-politické úvodníky vycházely z pera politiků stranického aparátu. Mezi těmito autory nebylo příliš mnoho odborníků pro zahraniční události, jejich zahraniční zkušenosti se omezovaly na hranice bývalé Rakousko-uherské říše. Není proto divu, že z jejich pera vycházely úvodníky, které byly většinou kompilacemi, sestavenými z tézí oficiální zahraniční politiky a všeobecných sociálně-demokratických frází. Neuvažovalo se v nich tolik stá-
totvorně, jako třeba v úvodnicích Národních listů, které někdy přímo radily vládě. Mnohem důležitější roli v nich hrály diskuse o postoji strany k jednotlivým za-

hraničním událostem. Tematika těchto úvodníků také málokdy přesáhla hranice střední Evropy. O životě socialistů západní Evropy se čtenář Práva lidu dočte spíše v rubrice Národního hospodáře nežli v zahraničním úvodníku či komentáři.

Pokud jsme hovořili o kritičnosti a náznacích opozičnosti Práva lidu, lze to vztahovat především na zpracování agenturního zpravodajství a vůbec na část listu, kterou vytvářela sama redakce. Jako ostatní české deníky, bylo i Právo lidu v oblasti aktuální informace ze zahraničí naprosto závislé na agentuře, na ČTK. Ale u žádného jiného deníku není tato závislost tak zřetelná. Snad právě proto, že v zahraniční rubrice Práva lidu je vidět každodenní snaha zbavit se této závislosti a přizpůsobit agenturní zprávu vlastním politickým zá-
měrům.

V případě Národních listů byla situace jednodušší. Protirevolučním obsahem svých zpráv dávala ČTK Národním listům pouze příležitost, ty pokračovaly v naznačeném směru a dovedly je do extrémů. Právo lidu však mělo ztíženou pozici, protože chtělo působit v opačném směru.

Ačkoliv docházelo k výběru z agenturních zpráv, otiskovalo Právo lidu většinou zprávy o všech podstatných, i když pro svoji stranu nepříznivých událostech. K úmyslnému zamlčování zpráv nedochází. Právo lidu tak otiskuje zprávy ČTK o hladu, nedostatku a obětech v revolučním Rusku, i zprávy které jsou zaměřeny proti re-

volučnímu hnutí v Evropě. Redakce k nim však přidává titulky, které jsou pouze konstatující.

Také v titulcích je redakční politika Práva lidu opačná, nežli v Národních listech. Jsou-li ve zprávě nějaká fakta, příznivá revolučnímu hnutí, jsou využita do titulků nebo do podtitulku. Je-li více zpráv k jednomu tématu spojeno pod jedním titulkem, staví se do předí vždy ta, která je pro socialisty nejpříznivější. /Srovnáme-li zpracování týchž zpráv v Národních listech, zjistíme, že první zpráva v Právu lidu je v Národních listech až na samém konci./

Jako příklad rozdílného zpracování stejné agenturní zprávy může sloužit prohlášení Bely Kuna ze 14.6.1919. V Národních listech za titulkem "Z bolševického Maďarska" následuje podtitulek: "Bela Kun zase vyhrožuje" a v textu je zdůrazněna věta: "...Podržíme zbraně v ruce, abychom znovu udeřili...". Lidové noviny z téhož dne mají titulek "Dohoda nebude s bolševiky vyjednávat" /Kunovo prohlášení bylo spojeno s další zprávou týkající se Maďarska./, a podtitulek zní: "Bela Khun hrozí novým útokem". Právo lidu však pod titulkem "Provolání Bely Kuhna" zdůrazňuje v podtitulku: "Ani píd pády, kde je maďarské dělnictvo". Zajímavé je mimochodem, že zmínka o maďarském dělnictvu v ostatních denících chybí i v textu zprávy.

Tam, kde Národní listy v podtitulku oznamují: "Spartakovci poraženi, ale chystají se k novým útokům -

- Části Berlína v sutinách", Právo lidu svým čtenářům v podtitulku říká: "Spartakovci zatlačeni, avšak dosud neporaženi."^{x/}

Také v Právu lidu dochází někdy k rozpornosti mezi titulkem a zprávou, a to nikoliv ve faktech, ale spíše v politickém zaměření. 19.3.1919 uveřejňuje Právo lidu zprávu s výrazným titulkem "Horníci v Německu prosadili 6tíhodinovou dobu pracovní". Úvod zprávy ČTK zní: "BT oznamuje z Essenu: Krtčí práce komunistů vede stále k novým otřesům hospodářského života. Tak vynutili si nyní..... atd."

Titulek musel působit kladně na dělnické čtenáře, kteří nyní, na konci těžké poválečné zimy, se začali skeptičtěji dívat na to, co jim vlastně přinesla národní samostatnost. Zpráva sama však byla uvedena zcela v duchu tehdejšího zpravodajství ČTK - protirevolučně, se snahou odradit od revolučních experimentů. Nutno také podotknout, že Národní listy tuto zprávu ČTK zcela svým čtenářům zatajily.

Až později v roce 1920, kdy tříbení mezi levicí a pravicí dále pokročilo, a kdy celá redakce kromě šéfredaktora Stivína stojí proti svým pravicovým vůdcům, dochází k tomu, že Právo lidu se snaží proti reakčnímu zpravodajství ČTK bránit buď citáty ze zahraničních buržoasních i sociálně-demokratických listů a že některé

^{x/}-----
Národní listy a Právo lidu 7.3.1919

agenturní zprávy ze zahraničí samo komentuje.

Tak například k odpovědi sovětského ministra zahraničí Čičerina na Benešovu notu o normalizaci styků mezi oběma zeměmi, kterou vydala ČTK, Právo lidu 27.4.1920 připouje komentář, v němž se mimo jiné praví: "... Mluva ruské noty liší se přímočarostí a otevřeností od diplomatické nezávaznosti noty české... Přáli bychom si, aby prostý námět Ruska byl též prostě řešen..."

Přese všechno však základ zahraniční rubriky tvoří aktuální zprávy, které nejrychleji může dodat jenom agentura. Snaha redakce Práva lidu nenechat agenturními zprávami ovlivnit politickou tvářnost zahraničního zpravodajství, vyzněla vcelku nadarmo. Na první pohled je sice u zahraniční rubriky Práva lidu vidět jistá umírněnost ve výběru i zpracování zpráv, ale v podstatě se jeho rubrika příliš nelišila od zahraničních rubrik ostatních českých listů. K tomuto dojmu ještě přispívají zahraniční úvodníky z pera pravicových, reformistických vůdců sociální demokracie.

Ve svých poválečných letech je Právo lidu jedním z mála listů, kteří kritizují politiku a zpravodajství oficiální ČTK. Tato kritika však ustává, když se v květnu 1919 stává ředitelem ČTK pravicový sociální demokrat Ebel. Všeobecně se v této době vědělo, že ČTK neřídí její ředitel, ale tiskový výbor presidiální ministerské rady. Proti úřadu, který spravuje příslušník vlastní strany, však nebylo zvykem ve stranických novinách této doby útočit.

na Moravě Neodvislou stranu lidu, která se pokládala za moravské křídlo mladočechů, a jeho syn Jaroslav se v roce 1919 spojil se stranou Národně demokratickou, odkud odešel až v roce 1924.

Vyhlašovaná nezávislost se tedy nesměla brát příliš doslova. Jedno však nutno přiznat - Lidové noviny nesloužily straně, sloužily svému majiteli. A ten si je přál mít relativně nezávislé. Lidové noviny se proto neangažovaly ve stranických půtkách, nevedly plamenné diskuse na obhajobu svých straníků. Dokonce ani při parlamentních volbách v roce 1920 se Lidové noviny příliš neangažovaly pro stranu svého majitele, snad kromě otištěného seznamu předvolebních schůzí.

Když listujeme v Lidových novinách - ročníky 1918, 1919 - nelze se vyhnout příměru, který se nabízí: malé Národní listy. A skutečně, stejně jako majitelé Lidových novin vytvářeli politické seskupení pokládaná za moravskou odnož mladočechů, později státoprávních demokratů a ještě později národních demokratů, stejně tak Lidové noviny vypadaly jako menší sestra Národních listů. Soudíme-li podle obsahu, pak rozumnější sestra.

Lidové noviny byly umírněnější nejen ve svých vnitropolitických komentářích a domácím zpravodajství, ale i v zahraniční části, ve zpracování zahraničních informací. Nenajdeme v nich dryáčnickou snahu vyvolávat kampaně kolem "bolševického nebezpečí". Nenajdeme v nich patetické úvodníky mířící do srdcí plamenných vlastenců

a zvony bijící na poplach proti nepříteli národa.

O zahraničních událostech Lidové noviny pouze informují. Známe-li skladbu a zaměření ČTK, víme, že nešlo o zcela objektivní a nestranné informace, Lidové noviny však nic neubírají, ani nepřidávají. Titulky jsou věcné, pozornost se věnuje jen tomu, co pozornost zasluhuje - ovšem podle tehdejších měřítek. Nacionalismus má v Lidových novinách svoje meze a vcelku nepřesahuje do šovinistické nenávisti. Jejich protirevolučnost není v zásadě tolik proti revolucím jako spíše proti jejich následkům. Neboť řád musí být zachován.

Zahranici má své místo podobně jako v Národních listech částečně na první straně a potom za domácími událostmi, tj. na straně druhé nebo třetí. Původních příspěvků a úvodníků věnovaných zahraničním událostem je podstatně méně než v Národních listech a jejich autory jsou vesměs domácí redaktoři.

Z hlediska vnější úpravy mají Lidové noviny dvě zvláštnosti. Jako jedny z prvních novin člení stranu také horizontálně. Až dosud v ostatních novinách vládl řád sloupců, který mohl být porušen pouze čarou vydělující ze spodní části strany místo na podčárník, fejeton, besedu. Lidové noviny v horní straně přidávají další horizontální linku přes dva prostřední sloupce, které tak vydělují na první straně jakési okno. A právě v tomto okně měly své stálé místo důležité zprávy ze zahraničí.

Je pravda, že některé večerníky také členily horizontálně střední dva sloupce - nehorácké domácí, pod nimi zahraniční zprávy a dole pod čarou fejton.

ně prostor stránky svými dvousloupcovými titulky. Tam šlo o improvizaci, která měla každý den jiný výsledek. V Lidových novinách však šlo o program a dosáhlo se jím, že poprvé zahraniční rubrika má v listě své pevné místo na stránce.

V roce 1919 a ještě v roce 1920 lze vypočítat snahu šéfredaktora Arnošta Heinricha - který byl vlastním původcem těchto změn - věnovat pravý sloupec první strany zahraničnímu komentáři.^{x/}

Zahraničních komentářů či úvodníků však bylo pravděpodobně málo, objevují se jen občas a nejsou-li v listě, pravý sloupec je zaplněn národohospodářskou úvahou nebo denními zprávami. Možná, že právě kvůli nedostatku stálých příspěvků do této části listu nechal šéfredaktor Heinrich vzniknout novinovému žánru, který později proslavil Karel Čapek - sloupku.

Lidové noviny jako celek v období od roku 1918 do roku 1920 prodělaly ze všech českých deníků největší vývoj. Lidové noviny roku 1920 už nejsou Lidovými novinami roku 1918. Jestliže ještě v roce 1918 byly Lidové noviny vcelku konformní s ostatními českými deníky a ty byly zase konformní se svými vídeňskými vzory, pak vývoj poválečných dvou let Lidových novin se stal základem k vytvoření skutečně specificky českého deníku a zároveň základnou pro jejich příští vzestup, který se odehrál ve dvacátých letech.

^{x/} První strana by pak vypadala takto: levý sloupec - úvodník, pravý sloupec - zahraničně-politický komentář, prostřední dva sloupce - nahoře domácí, pod nimi zahraniční zprávy a dole pod čarou fejeton.

Tato změna se dotkla především vnější stránky novin a celkového jejich koncipování, po obsahové stránce novin byla stále hlavním kredem novin - nezávislost. Ale i tady nastala určitá diferenciaci od ostatních českých deníků, na což měl pravděpodobně vliv začínající vztah Lidových novin a J.Stránského ke skupině Hradu. Lidové noviny například se už přestávají dívat na sovětské Rusko s onou hrůzou křesťana před Antikristem, ale přijímají ho jako každý jiný stát, jako realitu, byť pro českou buržoasii nepříjemnou.^{x/}

Lidové noviny byly také prvním listem, který pochopil novou poválečnou zahraničně-politickou realitu a zahraniční orientaci československého státu. V aktuálním zpravodajství vše sice zůstává při starém, ale už v roce 1920 poměrně pravidelně otiskují Lidové noviny články svých dopisovatelů z Paříže a - což je zajímavější - také z Londýna. Nebyly to vždy politické úvahy, ale také cestopisné črty, glosy ke kulturnímu životu země, zajímavosti ze života, tedy informace nikoli aktuálně politické, ale pro českého čtenáře ^{neméně} tím více potřebné.

x/ -----
Například Lidové noviny z 10.1.1920 řadí zprávu o Leninově projevu na 1. stranu a na první místo mezi zahraničními zprávami. Uvádí ji titulky: "Vláda sovětů odkládá zbraně teroru", "Pro dokonané vítězství nad protirevolucí". V Národních listech táž zpráva je až na konci zahraničního bloku pod titulkem "Bolševici mění metody teroru".

N á r o d n í p o l i t i k a

Národní politika byla - počítáme-li do její historie i německé začátky Politik - nejstarším českým deníkem a také deníkem o největších nákladech. Také ona byla deníkem, nezávislým na politických stranách. Vydávání Národní politiky bylo založeno na obchodních, nikoli politických základech. Nejdůležitější částí listu nebyl text, zpravodajství a rubriky, ale inzeráty, které zaplňovaly více než polovinu každého čísla.

Pro tiskový podnik založený Skrejšovským, byla důležitější rentabilita listu nežli politická stanoviska a politické záměry. Textová část je politicky neutrální. Národní politika se neangažovala v žádných stranických sporech, diskusích ani kampaních. Bylo to svým způsobem pochopitelné. Chtěl-li vydavatel, aby jeho list odebíralo co nejvíce čtenářů, musel si neustále dávat pozor, aby neurazil nebo nenapadl žádnou skupinu, žádnou církev, žádnou společenskou skupinu, v níž by mohli být potenciální kupci jeho listu.

Nelze proto hovořit u Národní politiky o žádných politických koncepcích jak vnitropolitického tak i zahraničně-politického zpravodajství. Aby dodržela svoji neutralitu, používá i pro své domácí politické zpravodajství zprávy ČTK. Pamětníci praví, že ačkoliv byla Národní politika nezávislým listem, skrytě podporovala národně-demokratickou stranu.^{x/} Bylo tomu tak, i když to nemusela být

^{x/} V. Dolejší, *Noviny a novináři*, Praha 1963, str. 57

podpora záměrná. Objektivně spojovaly národní demokraty a Národní politiku dvě věci: třídní vztah kapitalistické solidarity a konzervativnost, která jako styl oběma vyhovovala.

Konzervativnost je slovem, které říká o ideovém, politickém i náboženském profilu Národní politiky vše. Součástí této konzervativnosti byla i tradicím vždy věrná konzervativní úprava listu. Ani 28.říjen 1918 nepohnul například Národní politiku k tomu, aby porušila základní třísloupcovou úpravu první strany nějakým větším a delším titulkem. Provolání Národního výboru, kterému jiné listy věnují celé první strany a téměř plakátové titulky, se vejde 29.října 1918 Národní politice do prvního sloupce a je vysazeno jen o tři stupně větším typem písma než běžný úvodník.

Protože textová část Národní politiky byla omezena, není ani objem otiskovaných zpráv ze zahraničí příliš velký. Zahraniční část se omezuje na 5-10 patnácti až dvacetiřádkových zpráv. Jejich umístění v listě je však pravidelné. Nestává se tak často jako u ostatních deníků, aby zahraniční část byla potlačena na úkor domácích zpráv. Téměř bez výjimky není v listě více než jeden úvodník. Ten zahajuje na první straně a po něm následují hned agenturní zprávy. O tom, zda to jsou zprávy zahraniční nebo domácí, rozhoduje jejich aktuálnost a důležitost.

Úvodníky v Národní politice, pokud se zabývají zahraniční tematikou, jsou stejně bezbarvé a neutrální jako

celé zpravodajství. Informují a pokud vyslovují stanovisko, shoduje se s obecným veřejným míněním nebo s jeho konzervativnější částí.

Zvláštností Národní politiky ve vztahu ke zpravodajství ze zahraničí jsou tzv. headlines, krátké jednověťové zprávy ze zahraničí, vysázené tučně a umístěné ještě před úvodníkem. Tyto headlines jsou v listě téměř vždy, pokud ovšem některé důležité události nepřeházejí pořadí rubrik na 1. straně. Staví-li se velmi důležitá zpráva dne do čela novin, headlines mizí. Kromě některých rušných období domácího a zahraničního života jsou však pravidelností.

Od roku 1919 vychází ranní České slovo už o 8 stranách. Jeho obsah se odvíjí od jednotnějšího obsahu. Zahraniční zprávy, které se týkají důležité aktuality, se přesunují dovnitř prvního a druhého a třetího a čtvrté strany. Na rozdíl od ostatních deníků, u kterých je zahraniční část spojena v jeden celek, v České slovo zahraniční zpravodajství rozptýleno v listě mezi ostatními domácími příspěvky. Tvoří víceméně výhledy, na kterých tvoří hlavní část původní domácí zpravodajství.

Jakoby České slovo chtělo potvrdit fakt, že je deníkem českých socialistů, je výběr z agenturních zpráv sovětských tak, že přednost mají ty zprávy, které mají bezprostřední vztah k Československu. Teprve za nimi následují další zprávy ze světa.

Pokud jde o úvodníky nebo komentáře dotýkající se

Č e s k é s l o v o

České slovo začalo vycházet v roce 1907, jako oficiální orgán Klofáčovy Národně sociální strany. Když byl v září 1914 V.J.Klofáč jako první český poslanec zatčen rakouskými úřady, bylo zastaveno i České slovo.

Začíná opět vycházet 15.října 1918, aniž vydavatel požádal o povolení rakouské úřady. Ty už neměly sílu proti Českému slovu zakročit. Ještě v ročníku 1918 je znát, že list opět začíná od začátku. Jeho hlavní náplň je zpravodajská, má pouze čtyři strany, a jeho tvářnost je často výsledkem improvizace.

Od roku 1919 vychází ranní České slovo už o 8 stranách a vytváří si jednotnější úpravu. Zahraniční zprávy, pokud nejde o důležité aktuality, se přesunují dovnitř listu na 2., 3. i 4. stranu. Na rozdíl od ostatních deníků, ve kterých je zahraniční část spojena v jeden celek, má České slovo zahraniční zpravodajství rozptýleno v listě mezi ostatními domácími příspěvky. Tvoří víceméně výplň stran, na kterých tvoří hlavní část původní domácí materiály.

Jakoby České slovo chtělo potvrdit fakt, že je deníkem českých socialistů, je výběr z agenturních zpráv motivován tak, že přednost mají ty zprávy, které mají bezprostřední vztah k Československu. Teprve za nimi následují další zprávy ze světa.

Pokud jde o úvodníky nebo komentáře dotýkající se

zahraniční problematiky, jsou věnovány vždy postojům Československa k jednotlivým událostem, zkoumají spíše situaci Československa ve světě, nežli aby se věnovaly samostatným zahraničním problémům. Strana ani České slovo nemělo žádné zahraničně-politické ambice. Jejich politika a zájem byl soustředěn na Československo.

Protože původních zahraničních informací mělo České slovo minimálně - nemělo žádné ani příležitostné zahraniční dopisovatele, téměř bez výjimky se zahraniční část novin skládá ze zpravodajství ČTK. - České slovo se tím mimo jiné zapojuje do antisovětské a protirevoluční propagandy této doby. Tomu, že se zprávy podobného rázu v Českém slově nepotlačovaly, a že měly volný průchod v tomto - podle názvu strany - socialistickém listě, mohl se divit jenom ten, kdo neznal výklad socialismu z úst příslušníků strany. Byl to socialismus maloburžoasní, nikoliv socialismus proletariátu. Proto mohl tvrdit vůdce strany Jiří Stříbrný, že "... Bolševismus ze stanoviska socialistického není než zoufalost..."^{x/}

Také u Českého slova, podobně jako u Lidových novin, jsou v letech 1918-1920 vidět zárodky tendence, která měla ovlivnit jeho další vývoj. Ranní české slovo se v průběhu těchto dvou let stává stále šedivější, nejen zklidňováním své grafické úpravy, ale také svým obsahem. Události vytlačují čím dál více úvodníky a stranické úva-

^{x/} České slovo 16.4.1919

hy. Ačkoliv těsně po válce se České slovo nijak nelišilo od průměru českého tisku, v roce 1920 je už na cestě k tomu, aby se stalo nudnou stranickou tribunou.

I v roce 1920 ubývá z Českého slova zpráv, tedy i zpráv ze zahraničí. Zahraniční zpravodajství se omezuje jen na 3 až 4 větší zprávy pod samostatnými titulky, zbytek krátkých zpráv se shrnuje do rubriky "Za hranicemi". Události se stěhují z Českého slova do Večerního českého slova. Tam se zahraniční zpravodajství nepodřizuje žádným politickým koncepcím, ale koloběh^u událostí, zpravodajství ČTK, ^a se snaží^u zaujmout a upoutat čtenáře.

Zahraniční část listu byla domácí část, zpravodajství bylo věnováno a dvojnásob věnované stranické politice a zemědělským problémům. Ačkoliv zahraniční zprávy stály až na místě druhém, ačkoliv ani agrární strana nebyla nijak orientovaná na zahraniční politiku, zahraničním informacím věnoval venkov více pozornosti nežli České slovo.

Zahraniční rubrika začíná až po domácích zprávách třetího listu, podle okolností na straně druhé, třetí nebo čtvrté. Zprávy jsou seskupeny do jednoho celku. Svým zařazením je Venkov listem konzervativním, jako například národní politika. Také Venkov v poválečných letech nemění svoji tvářnost ani svoji koncepci a důsledně dbá na neporušení tradičního vzhledu listu.

Základem zahraničních informací jsou správy ČTK. Při jejich výběru a zpracování se přiklání Venkov napravo,

V e n k o v

Venkov byl mluvčím Republikánské strany zemědělského a malorolnického lidu, nebo jak bylo zvykem říkat: strany agrární. Byla to strana významná, uvědomíme-li si, že polovinu československého obyvatelstva tvořili zemědělci. Na tyto široké vrstvy zemědělců působili agrárníci především Lidovým deníkem a Večerem /byl považován za večerník Venkova/. Venkov sám byl určen spíše pro tlumočení stranické politiky a pro vzdělanější a zámožnější vrstvy zemědělců.

Jako u ostatních stranických tribun, hlavní a nejdůležitější částí listu byla domácí část, zpravodajství z domova a úvodníky věnované stranické politice a zemědělským problémům. Ačkoliv zahraniční zprávy stály až na místě druhém, ačkoliv ani agrární strana nebyla nijak orientovaná na zahraniční politiku, zahraničním informacím věnuje Venkov více pozornosti nežli České slovo.

Úvodníky se zahraniční tematikou nepřesahují svými výhledy obvyklou úroveň v českém tisku, vycházejí z nacionalistického hlediska. Jediným pravidelným zahraničním dopisovatelem Venkova byl Karel Meřič, který komentoval mezinárodní situaci z Paříže, a který mimo jiné ve svých komentářích tvrdil: "Bolshevičtí tedy známe ná hnutí, jehož konečný cíl je nedoznaný a cílem je fakticky obnovení předválečného stavu..." Karel Meřič byl však v Paříži jako zpravodaj ČTK a do Venkova přišel jenom vzhledem ke své stranické příslušnosti.

Základem zahraničních informací jsou zprávy ČTK. Při jejich výběru a zpracování se příklání Venkov napravo,

k Národním listům. Ve svém protibolševictví stojí Venkov hned za Národními listy. Protisovětské a protirevoluční zprávy, které si Venkov ze zpráv ČTK vybíral, měly vnitropolitický cíl. V poválečném Československu se silně ozývaly hlasy volající po důsledné pozemkové reformě, po vyvlastnění šlechtických, církevních panství a rozdělení půdy velkostatkářů. Ohlas Velké říjnové socialistické revoluce a jejího Dekretu o půdě byl veliký. Proto se ve Venkovu neustále zdůrazňovaly ty zprávy, které psaly o utrpení ruského rolnictva pod vládou bolševiků.

Agrární strana a její vůdce Antonín Švehla věděli, že strana bude slabá, opřeli se jen o zemědělské majetné vrstvy, proto chtěla získat na svoji stranu také maloročníky. Pokud uveřejňoval Venkov protisovětské zprávy, přistupoval k nim diferencovaně, nehájil carismus nebo ruskou šlechtu, ale stavěl do popředí ruského drobného rolníka.

Úvodníky se zahraniční tematikou nepřesahují svými myšlenkami obvyklou úroveň v českém tisku, vycházející z nacionalistického hlediska. Jediným pravidelným zahraničním dopisovatelem Venkova byl Karel Mečíř, který komentoval mezinárodní situaci z Paříže, a který mimo jiné ve svých komentářích tvrdil: "Bolševictví tedy znamená hnutí, jehož konečným, třebaže nedoznaným cílem je fakticky obnovení předválečného stavu..." Karel Mečíř byl však v Paříži jako zpravodaj ČTK a do Venkova píše jenom vzhledem ke své stranické příslušnosti.

Informace o sovětském Rusku v českém tisku

Ještě koncem války, v roce 1918, byla reakce a postoj českého tisku k událostem v sovětském Rusku značně rozpačité. Důvod nalezneme snadno, vrátíme-li se o několik let později do minulosti. Už v prvním roce světové války kolovaly mezi českou veřejností zprávy, že co nejdříve přijdou do Čech ruská vojska. Počáteční úspěchy ruské armády na východní frontě a v Haliči k těmto pověstem dodávaly reálný základ.

V českém národě oživila představa koně ruského kozáka, který pije vodu z Vltavy. Opět se vzpomínalo Kollárových slov o onom mocném dubisku na Východě. Čeští politici pod vedením dr.Kramáře prodiskutovali plány o budoucím vývoji v Čechách po příchodu Rusů a po osvobození ze jha nenáviděného Rakouska.^{x/}

Dokonce i politik jakým byl T.G.Masaryk, který zcela jistě neměl přílišné sympatie pro carské Rusko, a který na rozdíl od mnoha svých současníků jasně viděl a znal podstatu a skutečnost prohnílého carského režimu, ve svých politických koncepcích na počátku války uvažoval o tom, že české země by mohly být obsazeny ruskými vojsky.^{xx/}

^{x/}-----
Dr.Beneš v knize Světová válka a naše revoluce o nich říká: "... Utkvěl mi a velmi mne zarazil jeden detail z diskuse: dr.Kramář /a s ním tehdy i dr.Rašín/ vykládal svůj názor o budoucím poměru našeho státu k Rusku v tom smyslu, že to bude poměr tak intimní, že naši vojáci budou moci narukovat do některé posádky v Rusku a ruští vojáci k nám do Čech.Představil jsem si rukování našich lidí do Sibíře - a bylo mi úzko...",Pha 1935, str. 663

^{xx/} Viz memorandum, které Masaryk sepsal s britským historikem a politikem ~~Seton~~ Seton-Watsonem na konci roku 1914. E.Beneš:Světová válka a naše revoluce, Praha 1935, 3.díl, oddíl dokumentů

Velkoslovanská idea prožívala svoji konjunkturu. Teprve pozdější zdoluhavý vývoj války a neúspěchy carské armády utlumily počáteční nadšení, ale myšlenka slovanského spolenectví dále přežívala.

Dalším mezníkem v našem vztahu k Rusku byly obě revoluce roku 1917. Únorovou přivítali liberálové a buržoasní demokrati, říjnová revoluce nalezla široký ohlas v řadách proletariátu, dělnictva i chudých rolníků. A vcelku lze souhlasit s úsudkem dr. Beneše, který později napsal: "Ruská revoluce zasáhla ji /tj. rakouskou říši pozn. M.Š./ více, než se zdálo, v celé její struktuře, sociálně, politicky i mravně, rozvracejíc ji vojensky."^{x/} "bolševické o teroru".

Přitom nelze zapomenout, že i revoluční Rusko stálo na straně Dohody, tedy těch, kteří bojovali proti Německu a Rakousko-Uhersku. Ona rozpačitost a určitá rozpornost v informování o Rusku vyplývala z toho, že cíle a prostředky revoluce naprosto nebyly po chuti těm, kteří stáli v čele českého národního života, a kteří - prostřednictvím svého tisku - byli také spolutvůrci české národní ideologie. o úspěších nového sovětského státu.

Tak ^{ve} ~~po~~ válečných letech se svědomitě přetiskovaly zprávy vídeňského Korbyra o situaci v Rusku /a ty zcela určitě Rusku příznivé nebyly/, tisk se však zdržoval poučočných komentářů. Ze sporadických článků dotýkajících

^{x/} E. Beneš - Světová válka a naše revoluce, Praha 1935, 1. díl. str. 527

se Ruska nebo ruské problematiky stále ještě dýchala v podtónech sympatie k Rusku jako ke slovanskému bratru.

Situace se radikálně změnila po vyhlášení nové republiky. Jako by si nová vládnoucí třída naráz uvědomila nebezpečí, jaké jí hrozí se strany říjnové revoluce a jejího ohlasu v širokých vrstvách, spustila se náhle stavidla s proudem protibolševické propagandy. To, co dříve pocházelo z Vídně a jaksi z nutnosti, nyní vystupuje záměrně do popředí. Není snad například v listopadu 1918 jediný den, aby strašák bolševismu se neobjevil v jakékoli podobě na stránkách novin, v titulcích, zprávách i úvahách. Agenturní zprávy z Ruska jsou plné rozvratu, bídy, hladu a "bolševického teroru".

Rozšiřování a fabrikace takových zpráv neměl svůj původ pouze v Československé tiskové kanceláři. ČTK, protože neměla vlastní zdroje zpráv ze zahraničí, byla napojena na zpravodajský systém ostatních evropských agentur. Tyto byly ať přímo nebo nepřímo nástrojem buržoasní propagandy a pro ni bylo vždy důležitější - při veškeré proklamované objektivitě - zpravodajství - zprávy o neúspěších, nežli o úspěších nového sovětského státu.

Navíc zde působil zpravodajský mechanismus západního tisku, který de facto trvá dodnes, vyjádřený ve stručnosti tézí: Pro noviny není důležitá zpráva o tom, že pes pokousal listonoše, ale zpráva informující o tom, že listonoš pokousal psa. To jest: dává se přednost jevům mimořádným, neobvyklým, extrémním, před jevy dávajícími poznat

skutečný život, pravdivou skutečnost. Pro takový systém zpravodajství bylo vždy důležitější, když byla při srážce s bělogvardějci vypálena vesnice, když se na Ukrajině vyskytla cholera, nežli konsolidace řídicích orgánů sovětské moci. Z tříště mimořádných událostí nešel nikdy sestavit celkový obraz normálního života.

ČTK takové zprávy pouze přejímala, případně doplňovala své zpravodajství o Rusku rešeršemi a výtahy z cizích novin a časopisů. Že šlo většinou opět o časopisy buržoasní, netřeba snad dodávat.

V protibolševické kampani v českém tisku hrály prim Národní listy, list české buržoasie, který prosazoval slovanskou politiku dr.Kramáře. Zatímco ještě v dubnu 1918 se v Národních listech na místě vyhrazeném pro fejeton rozteskňoval Viktor Dyk v seriálu o Kuzmovi Vasiljeviči Buzyginovi nad širokou duší ruského mužika, o půl roku později se v témž deníku hemží zprávy s titulky: Konce bolševismu v Rusku, Rusko bude osvobozeno od bolševismu, Krach bolševického Ruska. Pravý smysl této kampaně vyplývá ze sloupku v Národních listech z 21.11.1918 s titulkem: "Bolševism". Píše se v něm o choleře v Rusku a její autor dodává: "... ale co jsou cholerové bacilly proti bacillům bolševismu, vočkovaným lidu..."

Všechny ostatní české deníky, kromě Práva lidu, které vůči ruským událostem zachovávalo rezervovanější postoj a snažilo se protibolševické kampaně paralyzovat, byly ve vleku oficiálního zpravodajství ČTK a podle vlast-

ního uvážení a stranické orientace je případně "kořenilo" příslušnými titulky. Agrární Venkov se v této souvislosti zaměřil na řešení zemědělské otázky v sovětském Rusku. I České slovo, orgán českých národních socialistů, se "důstojně" zařadil do těchto kampaní líčením hrůz a teroru pod vládou bolševiků, což ostatně překvapovalo snad jenom ty, kteří těsně po převratu uvěřili v iluze o sloučení sociálně-demokratické strany se stranou českých socialistů.

Národní listy měly pro svou angažovanost v ruských záležitostech, na rozdíl od ostatních českých deníků, které se držely v oné všeobecné "normě" antibolševismu, zvláštní důvod - zahraničně-politické ambice dr.Kramáře. Dr.Kramář byl znám svými blízkými vztahy k carskému Rusku a k ruské šlechtě. A ruská otázka se stala pro dr.Kramáře také otázkou jeho politické cti.

Vývoj roku 1918 vynesl do popředí novou garnituru politiků zahraničního odboje, kteří v hlavních rysech určovali budoucí vývoj československého státu. V jejich čele stáli lidé jako T.G.Masaryk a E.Beneš, tedy před válkou ne tolik známí a populární politici jako dr.Kramář.

Ačkoliv se stal dr.Kramář prvním československým ministerským předsedou, musel řadu svých politických koncepcí měnit a přizpůsobovat se nové realitě. Už při říjnové schůzce roku 1918 v Ženevě, na které se poprvé sešli poprvé politikové domácího a zahraničního odboje, Eduard Beneš konstatoval, že většina delegátů z Čech - mezi nimi

i Kramář - neměla přehled o poměru sil v Nové Evropě.^{x/}

Také na pařížské mírové konferenci, kam odjel jako vedoucí československé delegace, se dr.Kramář musel přizpůsobit mladšímu dr.Benešovi, jehož zahraničně politické koncepce byly založeny na několikaletých zahraničních zkušenostech a znalostech mechanismů západní diplomacie. Možná právě proto se ctižádostivost dr.Kramáře - politika - obrátila tam, kde doufal, že vynikne jeho státnické umění, tam kde doufal, že bude hrát opět první housle - na ruskou otázku. V tomto směru ho také podporovaly v Praze Národní listy.

Už v prosinci /25.12.1918/ se objevuje v Národních listech nepodepsaný úvodník s titulkem "Pro reorganizaci Ruska". Jeho autor si klade otázku, jakou politiku je třeba provádět vůči Rusku, zdali negativní nebo pozitivní. Vůbec zde nedochází k diskusi o hodnocení revoluční vlády v Rusku, to je pro autora a priori záporné. Termín negativní či pozitivní politika se týká způsobu, jakým se má Československo proti bolševickému Rusku postavit, zda negativně - tj. společně s Polskem vytvořit ochranný kordon, /což autor mimochodem považuje za nemorální/ nebo pozitivně a v této souvislosti "reorganizovat Rusko".

Co tato "reorganizace" měla znamenat, pochopil každý, kdo se jen trochu zajímal o ruské záležitosti. Jednalo se

^{x/} Dr.E.Beneš "... zdálo se mi, že pražští delegáti nebyli v řadě otázek dosti orientováni a jisti, pokud se týče názoru na mezinárodní situaci, a že o našich věcech za hranicemi za války měli celkem málo jasné představy."
Světová válka a naše revoluce, díl II., str.383

o intervenci proti sovětské vládě. Otázka intervence se stala ještě více aktuální v roce 1919, kdy Dohodové státy docela vážně uvažovaly o ozbrojeném vpádu do Ruska a svržení sovětské vlády. Že se tato intervence v přímé formě nikdy neuskutečnila, způsobila nejen poválečná únava, pochopitelná po čtyřletém válečném úsilí, ale také strach před vnitropolitickými nepoji v jednotlivých zemích. Dělnictvo a proletariát evropských kapitalistických států jasně dával najevo svůj poměr k sovětskému Rusku a nijak se netajil tím, co by následovalo, kdyby britská nebo francouzská armáda šla likvidovat mladý sovětský stát.

Protiv intervenčním snahám Národních listů se doma v Čechách postavila sociální demokracie a její list, Právo lidu. Některé úvodníky hrozí vzpourou českého proletariátu, zasáhne-li československá vláda proti Sovětům. Dokonce i dr. Rašín, Kramářův stranický i vládní kolega, odmítal intervenci ze strachu před domácími nepoji. Ale pro dr. Kramáře byla intervence v Rusku myšlenkou příliš lákavou, už jenom proto, že nyní stál v čele státu, jehož desetitisícové vojsko - československé legie - bylo na ruském území a ovládalo sibiřskou magistrálu.

Národní listy tlumočily Kramářovy představy na svých stránkách. Tak Národní listy na jaře roku 1919 naléhaly na vládu: "... Sibiřská armáda nemůže podnikati zdlouhavou cestu po moři. Nechť se vrátí evropským Ruskem a při tom tak mimochodem pomůže svrhnouti bolševickou vládu.." Jak napsal později Ferdinand Peroutka, znalci skutečného

stavu legií a poměrů v Rusku žasli.^{x/}

To však nevadilo dr.Kramářovi v Paříži, aby i nadále nerozvíjel svoje fantastické plány. I když viděl, že se svojí ideou intervence nemá podporu nejen u své vlády, ale ani u mocnějších států Dohody, šel stále za svým cílem. Jako československý ministerský předseda vstoupil ve styk s ruskými emigranty v Paříži, především známým anarchistou Savinkovem a knížetem Lvovem. Ctižádosti dr.Kramáře dělalo dobře, když byl v těchto kruzích vítán s pompou, poctami a komplimenty, tedy se vším, čeho se mu v Paříži nedostávalo při styku s Dohodovými politiky. Našli se i takoví, kteří dr.Kramářovi předpovídali, že se stane ruským předsedou vlády.

Zcela v Kramářových intencích informoval z Paříže čtenáře Národních listů jejich zvláštní dopisovatel dr.Hanuš Jelínek. Tak už 14.2.1919 v úvodníku "Ruský problém" píše:"... Řekl jsem, že máme na Rusi veliký mravní kapitál, získaný šílenou odvahou a krví našich chrabrých hochů - nemáme jistě práva zahodit tento kapitál!" /Podtrhl M.Š./ O dva dny později v "Dopisech z Paříže" uveřejňuje rozhovor se Savinkovem, ve kterém Savinkov říká: "... Sbor vyslaný do Ruska, musil by být složen z dobrovolníků asi v počtu 250 000, jichž ideové jádro tvořili by vojáci slovanští, dobrovolníci z ruských zajatců a dobrovolníci čeští a jihoslovanští..." /NL 16.2.1919/

^{x/}-----
F.Peroutka, Budování státu, díl II., str.982

Návrh vyslat proti sovětskému Rusku dobrovolníky přednesl Savinkov v Paříži i dr.Kramářovi, který se pro myšlenku nadchl a poslal Savinkova za Eduardem Benešem. Ten, jako vždy v podobných situacích, se k návrhu stavěl opatrně, ale jak se zdá, nechával celou věc otevřenu. Savinkov měl dokonce přijet do Československa a zorganizovat nábor dobrovolníků. Ale když T.G.Masaryk se později v interview pro francouzský list "Temps" staví proti intervenci v Rusku, Savinkov od návštěvy upustil.

Ani porážka Kolčaka, Děnikina a Juděniče v roce 1919 nezměnila ani názory dr.Kramáře, ani redakční politiku Národních listů. Dr.Kramář ještě v roce 1919 navštívil Rusko a mohl se přesvědčit o tom, že jeho plány na svržení sovětské vlády, jsou v troskách. Přesto setrval na svých protisovětských názorech až do konce svého života a ještě v roce 1934, když ČSR uzavřelo první spojeneckou smlouvu se Sovětským svazem, ze svého lůžka píše úvodník do Národních listů, rozhořčující se nad "zradou ruského národa".^{x/}

Když se v průběhu roku 1920 stále více ukazovalo, že sovětská vláda se udrží, a že protibolševická přání se nestanou skutečností, nehovoří se v Národních listech i v dalším českém tisku tolik o brzkém pádu sovětů a informace o sovětském Rusku se soustřeďují na zprávy o vnitřních potížích sovětského státu, o katastrofách skutečných i smyšlených a na zprávy dokazující, že sovětský systém

^{x/} Viz jubilejní číslo Národních listů k 75. narozeninám Karla Kramáře a jubileu Národních listů, 1935

vlády je tím nejhörším, jaký si může stát zvolit. S pravidelností se objevují zprávy o rozporech ve vedení sovětského státu, periodicky se vrací úvahy o rozporech mezi Leninem a Trockým.^{x/}

Posedlost bolševickým nebezpečím se v prvních poválečných letech stále stupňuje tak, že za každou změnou a za každým hnutím ve světě se viděl sovětský vliv. Namátkou několik titulků Národních listů z roku 1920: "Sovětská vláda v Portugalsku?" /24.4./, "Leninovy prsty v irské revoluci" /8.7./, "Kemal paša bolševik" /25.9./.

Už od počátku se do protisovětské kampaně zapojují Národní listy četnými články ruských emigrantů. Například 3.4.1919 je otištěna zpráva jednoho ruského emigranta pod titulkem: "Hrůzný obraz bolševického Ruska", která mimo jiné informuje, že "... Petrohrad pozbyl dvou milionů 300 tisíc obyvatel. 74 továren byly zavřeny, nikde teď neslyšet smíchu..." Právo lidu si nedalo ujít příležitost, aby tentýž den ve svém večerníku neodpovědělo glosou: "... Každý školák ví, že Petrohrad vůbec tolik obyvatel neměl..."

Na stránkách Národních listů nacházejí své místo i smyšlené zprávy, výmysly, lži. Stačí, když jsou protisovětské. Nekritičnost redakce Národních listů šla tak daleko, až vyvrcholila v roce 1921 - v Rusku byl hladomor - pověstnou zprávou o pečených dětech.

^{x/} Sleduje-li dnešní čtenář úvahy západních "sovětologů" a "kremlologů", nemůže nenajít podobnost ve způsobu informace o Sovětském svazu dříve i dnes. Stále tatáž schémata: předpovědi zvratu, změn, rozporů ve vedení.

Glosa v ženské hlídce Českého slova ze 6.4.1919 ukazuje pozadí zprávy o tom, jak byla v Saratově žena vyhlášena za státní majetek. Tuto zprávu otiskly všechny české deníky kromě Práva lidu. Značka H. pod titulkem "Bolševické sestátnění ženy v Rusku" píše: "... Vážný člověk hned na první pohled poznal, že je to kachna a dokonce jedna z nejhloupějších kachen, kterou nám náš tisk servíroval. A bylo nám velice nemilé, že mezi tímto tiskem bylo i naše České slovo... Je to denní tisk a ve chvatu, shonu a snad i lačnosti po ukojení sensacektivního obecnstva sáhl po nejtuchnějším soustu, jaké mu podával cizozemský tisk... Zdali bylo skutečně dotyčné nařízení v Saratově vydáno, o tom autentických zpráv ani dnes nemáme. Víme jen to, že bylo - v bolševických humoristických listech. Odtud se patrně dostalo do francouzských a anglických žurnálů a zahájilo tak jako skutečný nefalšovaný zákon bolševiků pouť po celém světě..."

Jak jsme už konstatovali, informování o sovětském Rusku a přísun negativních informací ČTK do českého tisku byl ovlivňován vnitropolitickými hledisky - mělo lidi odstrašit. Tato propaganda však byla ve svém konečném účinku rozporná a přinášela sebou dvojaký dopad na veřejnost - stejný jako má každá propaganda, která manipuluje s polopravdami a nepravdami.

Ten, kdo chtěl uvěřit - český měšťák - ten už měl svůj odmítavý postoj dávno vytvořený a jenom se v něm utvrzoval. Ale ten, kterého měla kampaň odstrašit - čes-

kého dělníka - přijímal uvedená fakta s nedůvěrou a posléze přestal věřit čemukoliv, co mu oficiální propaganda předkládala. Vytvářel si vlastní obraz, který byl přesně opačný, než jaký byl původní propagandistický záměr.

V létě 1920, kdy Rudá armáda vítězně postupovala v sousedním Polsku, se tato skutečnost projevila v prudkém vzrůstu sympatií k sovětskému Rusku. Přes množství negativních zpráv, které dnes a denně uveřejňoval český buržoasní tisk, se český proletariát nenechal zvrátit ve svém kladném poměru k vládě Sovětů. Situace se vyhrotila natolik, že se v deníku Čas v této době objevuje serie anonymních článků pod názvem "Sovětské Rusko a my", jejichž autorství se připisuje samotnému prezidentu T.G. Masarykovi. Jejich smysl byl jasný: napravit, co pokazil mechanismus žurnalistické propagandy.

Doma se nepravdivý obraz sovětského Ruska vracel jako bumerang i do oblasti státní politiky. Oficiální kruhy měly kromě publikovaných novinových zpráv k dispozici zprávy tajné z našich i západních diplomatických, vojenských i obchodních pramenů. Nejrozsáhlejší materiál o Rusku v roce 1920 je shromážděn ve fasciklu "Rusko" v archivu Kanceláře prezidenta republiky. Je to zpráva, kterou pro Masaryka vypracovali odborníci pro politické a hospodářské zpravodajství ministerstva zahraničních věcí.^{x/} I tady zní konečný závěr: sovětské zřízení je určeno k zániku. I lidé, kteří měli přístup k serioznějším

^{x/}-----
Čs.-sovětské vztahy v letech 1918-1922, Věra Olivová, Praha 1957

informacím, kteří byli u pramene zpráv, podlehli všeobecné psychóze rozšiřované tiskem a vydávali přání za skutečnost.

Teprve v roce 1920 se v Československu objevuje první souhrnnější a publicisticky zpracovaný pohled na současné sovětské Rusko, vytvořený na základě vlastní zkušenosti.^{x/} Je to serie reportáží Bohumíra Šmerala, která byla později shrnuta do knihy Pravda o sovětovém Rusku. Šmeralovy reportáže však nevycházely ani v hlavních českých denících, ba ani v orgánu tehdy ještě Šmeralovy strany - v Právu lidu.

Byly otiskovány v novinách a v místech, které už tenkrát ovládala sociálně-demokratická levice - v kladenské Svobodě a brněnské Rovnosti a v pražském týdeníku Sociální demokrat. Jejich dosah tedy nebyl celonárodní, ale omezený na onu radikální část proletariátu, která podporovala levici v sociální demokracii.

Přesto i tak některé buržoasní deníky přebíraly údaje ze Šmeralových reportáží.^{xx/} Sám tento fakt svědčí o tom, jaká byla nouze o původní, nezkrácené zprávy ze sovětského Ruska.

Šmeralovy reportáže, i když se někdy neubrání některým zkreslením, zaviněným nedostatečným odstupem od udá-

^{x/} Nepočítáme-li ovšem v to vzpomínky a prožitky československých legionářů a rudoarmějců, kteří se vraceli z Ruska.

^{xx/} Národní listy 5.7.1920, Šmeral potvrzuje anglické údaje

lostí, byly první komplexnější publicistickou prací, která se dokázala odpoutat od oficiálně šířeného negativního obrazu sovětského Ruska. Položila také základ k řadě prací v historii české publicistiky, vyšlých především z pera komunistických novinářů, které na základě osobních zkušeností bojovaly proti zkreslování a falšování obrazu této země.

...tohoto procesu na straně levice i ...
...byl dokonce v prvních ...
...1918 pokládán za ...
...to bylo pochopitelné, protože ...
...když šlo o bližší styk s ...
...strany, ...
...které se šířily ...
...v ...
...nový ...
...v ...

Průběh

B. Šmeral nebyl vybrán ...
...své centralistické ...
...doba jako v ...
...a Rakousko-Uherska. ...
...v pozadí, ani ...

Právo lidu a rozkol v sociální demokracii

Už od začátku roku 1919 se začínají vydělovat v sociálně demokratické straně levicový a pravicový proud. Počáteční rozpory mezi nimi se omezují na používání prostředků k dosažení společných cílů. Levice je radikálnější, pravice reformistická, oportunistická. V průběhu dvou let však tyto rozdílné postoje narážely na konkrétní otázky a konkrétní problémy, a výsledná rozporná stanoviska postupem doby už nebylo možno překlenout obvyklými sociálně-demokratickými frázemi. Vnitrostranické polemiky se netýkaly pouze domácích událostí a problémů, úhelným kamenem pro tříbení názorových proudů byly i zahraniční události.

Právo lidu stálo v tomto procesu na straně levice i se svým šéfredaktorem Stivínem. Ten byl dokonce v prvních měsících po říjnu 1918 pokládán za mluvčího Bohumíra Šmerala.^{x/} Svým způsobem to bylo pochopitelné, protože Právo lidu jako dělnický tisk mělo bližší styk s masami než vedoucí politici strany, zaměstnaní vládními úkoly a mohli rozpoznat nálady, které se šířily mezi dělnictvem. Na jaře 1919 vznikala v dělnických vrstvách deziluze o novém státu a po krátké době nacionálního smíru, nový vzrůst radikálnosti ovlivněný revolucí v Rusku a sousedním Německu.

^{x/} B. Šmeral nebyl vybrán do prozatímního parlamentu kvůli své centralistické minulosti. B. Šmeral se za války, podobně jako v Německu K. Kautsky, stavěl na stranu Německa a Rakousko-Uherska. Proto také se v této době držel v pozadí, ani nevystupoval na stranických shromážděních.

Jestliže prvním větším střetnutím levice s pravicí ve věcech domácích byla otázka vytváření dělnických rad, pak první zahraniční událostí, která přechodně rozštěpila stranu, bylo vytvoření Maďarské republiky rad. Když v Maďarsku převzali moc komunisté v čele s Belou Kunem, byli sociální demokrati postaveni před dilema: měli se na maďarské revoluční socialisty, komunisty dívat jako na své soudruhy v třídním boji, nebo na ně měli pohlížet jako na nenáviděné Maďary, kteří jsou nepřáteli nové republiky?

Těsně po vytvoření republiky rad v Maďarsku se v Právu lidu objevují dva redakční úvodníky. První pod titulem "Nechceme nové války" končí prohlášením: "... S pobouřením odmítl by proletariát každého, kdo by měl odvahu jen nadhazovat dalších ještě vojenských zápletek..." Druhý úvodník má název "Proletářská diktatura v Uhrách - nová válka?" a praví se v něm: "... Diktatura proletariátu maďarského, která by znamenala válku proti demokratickému sebeurčení národa, nenalezla by ani v nejradikálnějším proletariátu českém sympatií."^{x/}

Čtenář si mohl vybrat: podle prvního český proletariát nepůjde do války proti maďarským dělníkům, podle druhého je český proletariát kdykoli proti Maďarům ochoten bojovat. V této době byla situace na Slovensku ještě nejasná, na jihu byly maďarské jednotky, které se teprve stahovaly za demarkační čáru určenou dohodovými mocnostmi.

^{x/} Právo lidu, 23.3.1919

Stanovisko Práva lidu ukázalo rozkol uvnitř strany v názorech na maďarskou otázku. Autorem prvního úvodníku byl Bohumír Šmeral. Chtěl, aby byl uveřejněn jako redakční článek. Střetl se však s poslancem Rudolfem Bechyněm, který žádal, aby úvodník vyšel jen tehdy, jestliže ho Šmeral podepíše. Ten odmítl a nakonec jako výsledek kompromisu vyšly redakční úvodníky dva. První - Šmeralův a druhý - podle přání Bechyněho.

Vyhovělo se tak příslušníkům obou směrů ve straně, ale rozdílnost názorů se tím neodstranila. Jestliže měl Šmeral obavy před tím, aby československé vojsko nebylo použito proti maďarské revoluci, byly to obavy oprávněné. 27. dubna 1919 při obsazování Slovenska přešly československé jednotky demarkační čáru a pronikly na maďarské území. Nebyla to operace útočná a podle všeho rozkaz k překročení demarkační čáry dal o své vůli vrchní velitel francouzské - tehdy i československé armády - Foch, aby rozšířil koridor, který dělil Maďarsko od Ruska. Maďarské jednotky však přešly do protiútoků a v několika dnech obsadily východní Slovensko, kde byla vytvořena Slovenská republika rad.

Touto akcí se také prozatímně vyřešil spor o Maďarsku v sociální demokracii. Směr, který žádal sympatie k Maďarské republice rad byl přehlušen většinou, která na problém pohlížela z nacionálního hlediska. Československo mobilizovalo do války proti Maďarsku a Právo lidu, které se zpočátku stavělo k Maďarské republice rad

s rezervou, se nyní přidalo do nacionálního choru a Rudolf Bechyně mohl psát, že "maďarský bolševism - toť maska starého maďarského imperialismu".^{x/} K celé události je třeba dodat, že československá vojska se po vyklizení Slovenska od maďarských jednotek zastavila na demarkační čáře a pád Maďarské republiky ráz způsobila ofenziva rumunská.

Od poloviny roku 1919, od maďarské války šéfredaktor Stivín přechází více a více na pozice pravicového křídla. Před tím, jako poslanec nikdy v parlamentě nevystupoval a tvrdil: moje místo není zde, ale je mezi dělnickými masami, tam má několik slov větší cenu než dlouhé proslovy tady v parlamentu. V otázce Maďarské republiky ráz byl postaven před rozcestí: buď se dát cestou dělnickou a internacionalistickou, nebo hájit zájmy buržoasie na nacionalistické základně. Vybral si to druhé a nebyl sám. Mnoho sociálně-demokratických politiků bylo zvyklých užívat silná slova a laškovat s revolucemi. Když však mělo dojít k činu a revoluce klepala na dveře, přešli na pravicové pozice.

Další událostí za hranicemi naší země, která neustále po celé dva roky byla hranolem, jenž rozdělával spektrum strany na dva rozdílné proudy, byla Velká říjnová socialistická revoluce, její ohlas doma a poměr k sovětskému Rusku. Sociální demokrati a Právo lidu se ještě

^{x/} Večerník Práva lidu - 5.6.1919

nesnížili k protisovětským kampaním a účinně bránili intervenčním snahám části české buržoasie. Řadoví členové strany z přesvědčení, vůdci ve vládních křeslech s ohledem na stranické masy. V tom byla sociální demokracie vcelku zajedno.

Rozpory však nastaly, když se začalo hovořit o bolševické revoluci v souvislosti s domácí politikou.

Zda pozemkovou reformu provést hned nebo až později, zda vytvářet dělnické rady, zda sociální demokracie nemá vystoupit z vládní koalice - s takovými a ještě dalšími problémy se dnes a denně strana setkávala a k řešení každého z nich bylo možno najít analogii v zemi sovětů. Vztah k sovětskému Rusku byl tudíž i jakousi deklarací revoluční základny k řešení domácích problémů. Ti, co se klonili k pravici prohlašovali o bolševické revoluci: "Ano, ale u nás ne." A levice se ptala: "Proč ne?"

Obraz Práva lidu nebyl obrazem těchto diskusí. Zprávy ze sovětského Ruska byly k dispozici pouze od ČTK a ty sovětskému Rusku příznivě nakloněny nebyly. Nad linií úvodníků a programových článků bdělo představenstvo strany a v té měla až do roku 1920 většinu pravice. Revolučnější slova a bezpodmínečné přihlášení se k sovětské revoluci bylo možno si přečíst spíše v místních listech, které ovládala levice - v kladenské Svobodě a v brněnské Rovnosti.

Přesto i v Právu lidu je možno rozeznat rozdílná stanoviska k sovětskému Rusku i bolševické revoluci. Zatímco úvodníky hovoří o bolševické revoluci jako o největší ka-

tastrofě, která může hnutí postihnout, výběr a titulky zpráv i některé redakční glosy se neskrývají sympatiemi pro snahy revolučního Ruska.

Dochází tak často k paradoxnímu spojení obou tendencí v jednom čísle. Zatímco úvodník v úvaze na téma "Bolševismus nebo sociální demokracie" tvrdí, že "jest patrné, že metody ruského bolševismu jsou se zásadami sociálně-demokratickými neslučitelné", výrazný titulek na téže straně oznamuje čtenáři: "Vítězný postup sovětského Ruska trhá železný kruh reakce".^{x/}

Sovětské Rusko a později 2. kongres III. internacionály - tedy zahraniční události - jsou katalyzátorem závěrečného období před faktickým rozkolem strany na dvě frakce v září 1920. Protiofenziva sovětských vojsk v Polsku radikalizuje dělnické masy. Znovu se vytváří možnost československé intervence proti sovětskému Rusku, tentokrát podporou polské armády. Sociálně-demokratická levice odpovídá: Žádné zbraně do rukou kontrarevoluce, žádný vagon nesmí překročit polskou hranici.

Leninovy téze, které vyložil na červencovém kongresu Kominterny, a v nichž klade na první místo požadavek boje proti oportunistu a centrismu, se dostávají do Československa. Otiskuje je však jen tisk levice - brněnská Rovnost a kladenská Svoboda. Právo lidu mlčí, protože je stále pod vlivem představenstva strany s pravicovou většinou.

Když představenstvo v září 1920 odkládá sjezd, rozkol
^{x/} Právo lidu 1.6.1920, zpráva k titulku hovoří o sovětské ofenzivě proti Polsku

ve straně se prohlubuje a přenáší i na Právo lidu. Po schůzi pražských důvěrníků strany U Záborských, která končí demonstrací v Hybernské ulici před budovou Práva lidu, redakce vytváří závodní radu a vypovídá poslušnost představenstvu strany. Zavádí cenzuru příspěvků a zaručuje svoji neutralitu až do sjezdu strany. 18. září vycházejí dvě Práva lidu. Rozkol byl dovršen a 21. září 1920 vzniká list sociálně-demokratické levice, Rudé právo.

Vznikem Rudého práva je dokončen vývoj struktury českého denního politického tisku v přechodném období 1918-1920. Sociálně-demokratické Právo lidu se dostává do souladu s vnitropolitickou i se zahraničně-politickou linií státní politiky. Rudé právo přebírá od něho v struktuře českého tisku roli revolučně-socialistického deníku, kterou Právo lidu plnilo jen nedůsledně, a zbavuje své marxistické stanovisko oportunistu, který byl tak charakteristický pro poválečné přechodné období Práva lidu.

Zahraničně-politická koncepce Rudého práva se měla vytvořit teprve v příštích letech, ale její hlavní zásady už byly položeny - byly to zásady internacionalismu, postavené proti slepému nacionalismu. Rudé právo převzalo také od Práva lidu úlohu obránce sovětského Ruska, pozdějšího Sovětského svazu. Aby čelilo zkresleným informacím o sovětském Rusku, jako první český deník vysílá už v roce 1921 do Moskvy svého zpravodaje. Byl to ovšem, jak v této době bylo zvykem, dopisovatel příležitostný.

Rudé právo se také později jako jediný deník staví

se kriticky k československé zahraniční politice. Nešlo vždy jen o opozici za každou cenu, ale také o opozici konstruktivní, jak ukázal pozdější vztah československých komunistů k obraně republiky proti fašistickému nebezpečí.

Závěrem

Zahraniční informace v hromadně sdělovacích prostředcích 20. století by měla být zprostředkujícím činitelem mezi jedincem a světem, který jej obklopuje, měla by být "oknem do světa". Měla by integrovat jednotlivce do světových dějin a světové dějiny do vědomí jednotlivce.

Zahraniční zpravodajství v českém tisku let 1918-1920 tuto funkci uspokojivě neplnilo. Příčiny byly dvojího druhu: materiální a ideové.

Základním materiálním omezením pro zpravodajství ze zahraničí v Československu byla nedostatečná a jednostranná telekomunikační síť, která neumožnila jednoduchou a pohotovou výměnu zpráv s celou Evropou. Tím, že do Československa proudily zahraniční informace zprostředkovaně, přes jediné spolehlivé informační kanály - Vídeň a Berlín - jejich základní okruh se pohyboval stále v rámci střední Evropy, ačkoli Československo už svým vznikem fakticky vstoupilo do celoevropských dějin. Do Československa se dostávalo mnohem méně informací ze západní Evropy, než jak by to odpovídalo nové zahraničně-politické orientaci státu.

Organizace a práce ČTK neodpovídala požadavkům kladeným na moderní zpravodajskou agenturu. Ve své podstatě zůstala ČTK stále pražskou pobočkou Korbyra, kanceláří třídící zprávy, než aby se stala národní agenturou se zpravodajským programem, odpovídajícím zahraničně-politickým potřebám státu.

Ideové příčiny lze rozdělit na sociálně-psychologického a politického rázu.

Sociálně-psychologickým omezením úrovně zahraničního zpravodajství této doby byl český nacionalismus. Nacionalismus sám o sobě sehrál v dějinách člověka užitečnou úlohu. Konstituoval společenské celky a soustředil jejich síly do služeb společenského pokroku. Český nacionalismus poválečných let však nebral na zřetel skutečnost, že nacionální jednotky se s rozvojem výrobních sil dostávají stále více do internacionálních vztahů. Ignoroval tuto skutečnost vzhledem ke své dlouholeté izolaci a s tím související nezralosti. Byl ještě zahloubán příliš do sebe a příliš zaměstnán svými vlastními problémy, než aby projevil více zájmu o svět a jeho poznání. Nehledě k tomu, že pro svou působivost - pramenil více z emocionálních než rozumových vrstev vědomí - byl snadnou zbraní v rukou těch, kteří ho zneužívali ke svým politickým cílům.

Politickým omezením vzestupu kvality zahraničního zpravodajství byla buržoasně-demokratická mocenská struktura československého státu, která se dostala do konfrontace s revolučně sociálními tlaky. Protože nebyla ochotna nebo schopna se s nimi vyrovnat, bránila se jim. Z toho důvodu dával stát přednost partikulárním před celospolečenskými zájmy. Tento prvek se projevoval ve využívání zahraniční informace k vnitropolitickým cílům, v jejím zkreslování a někdy i falšování, tímto omezením

trpělo nejvíce zpravodajství ze sovětského Ruska.

Koncepce zahraničního zpravodajství českých deníků se pohybovaly v prostoru vymezeném těmito třema mezními body. V tomto prostoru zaujímají místo, které je závislé na programech jejich stran nebo jejich majitelů - pokud tyto programy jsou vůbec orientovány směrem k zahraničí - a na úrovni jejich ideových vůdců. Každý deník, který měl svoji osobitou koncepci zahraničního zpravodajství, zákonitě narazil na některou z hranic tohoto prostoru a pokoušel se jí překročit. /Národní listy zpravodajstvím z Koblenz, Právo lidu usměrňováním protirevolučních agenturních zpráv, Lidové noviny svým dopisovatelem v Londýně./ Ne vždy se jim to však podařilo.

Československých dějin, III. 3., 1918-1945, ČSAV 1960
100 let novinářův, Orbis, Praha 1929

Právo lidu, ročník 1918-1920

Lidové noviny, ročník 1918-1920

Národní listy, ročník 1918-1920

100 let čísla "70 let Národních listů", Praha 1930

100 let čísla Národních listů "75 let dr. E. Krásného", 1919

Československá politika, ročník 1918-1920

Právo lidu, ročník 1918-1920

Československé noviny, ročník 1846

Právo lidu, ročník 1920

Československo, ročník 1918-1920

Československé noviny, ročník 1930, roč. 4., I. B.

Seznam použité literatury

- Beneš Edvard dr., Světová válka a naše revoluce, Orbis, Praha 1935
- Budín Stanislav, Sedmá velmoc, Čs.spisovatel, Praha 1966
- Dějiny KSČ, SNPL, Praha 1961
- Dolejší Vojtěch, Noviny a novináři, Praha 1963
- Gajanová Alena, CSR a středoevropská politika velmocí 1918-1938, Academia, Praha 1967
- Hruška Miroslav, Vznik ČTK a její rozvoj do roku 1924, dipl.práce FON UK 1961
- Klimeš Vl., Několik poznámek k problémům zpravodajství ze zahraničí, Novinářský sborník, roč.3., č.1., Praha 1958
- Masaryk T.G., Světová revoluce, Praha 1935
- Marx Karel, Německá ideologie, Sebrané spisy díl 3., Praha
- Olivová Věra, Československo-sovětské vztahy v letech 1918-1922, Praha 1957
- Peroutka Ferdinand, Budování státu, díl 1.-3., F.Borový, Praha 1934
- Přehled československých dějin, díl 3., 1918-1945, ČSAV 1960
- Steed H.W., Třicet let novinářem, Orbis, Praha 1929
- 72
- 75
- 85
- 97
- České slovo, ročník 1918-1920
- Lidové noviny, ročník 1918-1920
- Národní listy, ročník 1918-1920
- Jubilejní číslo "70 let Národních listů", Praha 1930
- Jubilejní číslo Národních listů "75 let dr.K.Kramáře", 1935
- Národní politika, ročník 1918-1920
- Právo lidu, ročník 1918-1920
- Pražské noviny, ročník 1846
- Rudé právo, ročník 1920
- Venkov, ročník 1918-1920
- Věstník čs.novinářů 1930, roč.4., č.8

O b s a h

	Str.
Úvodem	3
Zahraniční politika ČSR v letech 1918-1920.....	7
Zpravodajství ze zahraničí a hromadné sdělovací prostředky	14
Situační přehled let 1918-1920	23
Vznik a první leta ČTK	33
Zahraniční zpravodajství v jednotlivých denících	42
Národní listy	42
Právo lidu	53
Lidové noviny	61
Národní politika	66
České slovo	69
Venkov	72
Informace o sovětském Rusku v českém tisku	75
Právo lidu a rozkol v sociální demokracii	89
Závěrem	97
Seznam použité literatury	100